

Et DNA-profil-register, som omfatter alle borgere i Danmark?

ETISKE
OVERVEJELSER

DET ETISKE RÅD

**Et DNA-profil-register,
som omfatter alle borgere
i Danmark?**

ETISKE OVERVEJELSER

DET ETISKE RÅD 2006

**Et DNA-profil-register, som
omfatter alle borgere i Danmark?
Ethiske overvejelser**

REDEGØRELSE

ISBN: 87-91112-61-3

Udgivet af: Det Ethiske Råd

Grafisk tilrettelæggelse

og forsideillustration:

Oktan, Peter Waldorph

Tryk: Schultz

Salgspris: kr. 50

Publikationen kan bestilles,
så længe oplaget rækker,
ved at bruge bestillingssiden
på Det Ethiske Råds hjemmeside:
www.etiskraad.dk

Indhold

Forord / 9

Indledning / 11

Kapitel 1

Eksempler på brug af DNA-testning:

Inden for og uden for sundhedssektoren / 13

DNA-testning inden for sundhedssektoren / 13

DNA-testning uden for sundhedssektoren / 14

Kapitel 2

Brug af DNA-profiler i forbindelse med opklaring af kriminalitet / 15

Det Centrale DNA-profil-register / 15

2.1. DNA-profiler / 16

Tilvejebringelse af biologisk materiale / 16

Dannelse af DNA-profilen / 18

Opbevaring af den biologiske prøve / 19

2.2. Hvem må optages i registeret? / 20

Søgning i registeret ("hits") / 25

Sletning i registeret / 26

2.3. DNA-profil-registre i andre lande / 27

Sverige / 27

Norge / 28

Finland / 29

England / 30

Kapitel 3

Anden brug af DNA-profiler til identifikation / 33

Identifikation af ofre for flodbølgen i Asien 2004 / 33

Kapitel 4

Hensynet til individet og hensynet til samfundet: Retlige synspunkter vedrørende retssikkerhed og privatlivets fred / 37

- 4.1. Retssikkerhed og politiets efterforskning / 38
 - Indgreb i legemet til efterforskningsformål / 39
- 4.2. Privatlivets fred / 42
 - Menneskerettigheder / 42
 - ”Privatliv” – hvad betyder det egentlig? / 43
 - Hvor vidt rækker beskyttelsen af en persons privatliv? / 45
- 4.3. Persondatabeskyttelse / 47
 - Internationale regler / 48
 - Databeskyttelsesprincipper / 49
 - Adgang til data / 51
- 4.4. Eksempler på registre / 54
 - Det Centrale Fingeraftryksregister / 54
 - PKU-registeret / 56
 - CPR-registeret / 59

Kapitel 5

Retssikkerhed og privatlivets fred – etiske synspunkter / 63

- 5.1. Hensynet til at forebygge og opklare forbrydelser / 63
- 5.2. Respekt for borgernes rettigheder / 64
 - Legemlig frihed / 64
 - Retten til privatliv / 65
 - Overvejelser vedrørende proportionalitet / 68
- 5.3. Det Etske Råds overvejelser / 69
 - Et hovedsynspunkt / 69
 - Et andet hovedsynspunkt / 70
 - Et tredje hovedsynspunkt / 73
 - Andre synspunkter / 73

Kapitel 6

Det Etske Råds anbefalinger / 75

Bilag:

- Bilag 1: Lov om oprettelse af et centralt dna-profil-register / 79
- Bilag 2: Lov om ændring af Lov om oprettelse af et centralt dna-profil-register og retsplejeloven / 83
- Bilag 3: Retsplejelovens kapitel 72, Legemsindgreb / 87

Litteratur / 91

Det Ethiske Råds medlemmer / 95

Forord

Et befolkningsdækkende DNA-profil-register er et register, der indeholder DNA-profiler af samtlige borgere. Diskussionen om etablering af et sådant register kommer med mellemrum op i offentligheden. For eksempel i forbindelse med offentlig interesse i efterforskningen af drabssager, der muligvis kunne opklares ved brug af et DNA-profil-register. Og senest blev diskussionen aktualiseret af flodbølgen i Asien i 2004, der rejste spørgsmålet, om et befolkningsdækkende DNA-profil-register ville kunne anvendes til mere effektiv identifikation af ofre for lignende katastrofer.

Det Ethiske Råd ønsker med denne redegørelse at følge op på diskussionen og at behandle de etiske spørgsmål, der knytter sig til overvejelserne om eventuel etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register.

Redegørelsen er behandlet på Det Ethiske Råds plenarmøder efter oplæg fra en arbejdsgruppe i rådet. Arbejdsgruppen bestod af Jon Andersen (formand), Ole J. Hartling, Thomas G. Jensen, Klemens Kappel og Peter Øhrstrøm.

Arbejdsgruppen har draget stor fordel af hjælp fra en række sagkyndige, som på forskellig vis har stillet deres ekspertise til rådighed. For denne værdifulde indsats takkes lektor, dr.jur. Mette Hartlev, Det Retsvidenskabelige Institut, Københavns Universitet; vicekriminalinspektør Hans Henrik Stilund og vicepolitimester Ole Andersen, Rigspolitiets kriminaltekniske afdeling, DNA-sektionen. En tak skal også rettes til professor i retsgenetik dr.med. Niels Morling, som velvilligt har stillet sin og Retsgenetisk Afdelings tid til rådighed for rådet.

Det skal for god ordens skyld nævnes, at ingen af de sagkyndige er ansvarlige for redegørelsens indhold.

Redegørelsen er udarbejdet af cand.mag. Anna Skyggebjerg og cand.jur., Ph.d. Ulla Hybel, Det Ethiske Råds sekretariat, på baggrund af drøftelser i arbejdsgruppen og i rådet. Rådet har ved møde den 22. juni 2006 vedtaget redegørelsen.

Juni 2006

Ole J. Hartling

Formand for Det Ethiske Råd

Berit Andersen Faber

Sekretariatschef

Indledning

Oprettelse af et register, der indeholder DNA-profiler af samtlige borgere, vil effektivisere den strafferetlige efterforskning af forbrydelser, så flere alvorlige forbrydelser bliver opklaret. Det kan have en kriminalitetsforebyggende virkning. Og registeret vil give bedre muligheder for at identificere ofre for ulykker. Men vil det også forlange, at alle danskere bliver tvunget til at afgive en DNA-prøve? Vil det indebære en krænkelse af borgernes ret til privatliv? Og vil det på længere sigt svække borgernes retssikkerhed, fordi oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register blot vil være begyndelsen på en lang række tiltag, der giver politiet øgede beføjelser til overvågning og kontrol?

Hvordan bliver udfaldet, når man vejer hensynet til det enkelte individs interesser over for hensynet til samfundets interesser? Er det - eller er det ikke - etisk acceptabelt at oprette et befolkningsdækkende DNA-profil-register?

Det er nogle af de spørgsmål, som Det Ethiske Råd tager stilling til i denne udtalelse.

Redegørelsen giver i **kapitel 1** eksempler på, hvordan DNA-testning i dag bliver anvendt. Der er eksempler på anvendelsen inden for sundhedssektoren, f.eks. i forbindelse med fosterdiagnostik og i forbindelse med mistanke om, at en person har øget risiko for at udvikle arveligt betinget kræft. Der er også eksempler på, hvordan DNA-testning bliver anvendt uden for sundhedssektoren, f.eks. i forbindelse med faderskabssager og i forbindelse med politiets strafferetlige efterforskning.

Kapitel 2 giver en nærmere beskrivelse af det DNA-profil-register, der i dag eksisterer i Danmark, Det Centrale DNA-profil-register: Hvad registeret består af, hvem der må optages i det, og hvordan det bliver brugt i politiets arbejde. Desuden indeholder kapitlet en kortere beskrivelse af de tilsvarende DNA-profil-registre i Sverige, Norge, Finland og England.

Redegørelsens **kapitel 3** indeholder en beskrivelse af, hvordan DNA-profiler kan anvendes til identifikation af ofre for ulykker og katastrofer, herunder særligt en beskrivelse af arbejdet med at identificere ofrene for flodbølgen i Asien i december 2004.

Kapitel 4 belyser nogle retlige grundprincipper vedrørende retssikkerhed og privatlivets fred. De retssikkerhedsprincipper, der ligger bag politiets efterforskningsmidler, belyses, og det diskuteres, hvad det egentlig vil sige, at en person har ret til privatliv – og hvor skellet går mellem på den ene side hensynet til samfundets legitime ønske om effektiv strafferetlig efterforskning og på den anden side hensynet til den menneskeretlige beskyttelse af privatlivets fred og borgernes retssikkerhed. Kapitel 4 indeholder desuden en beskrivelse af nogle – i denne sammenhæng – centrale registre.

Kapitel 5 indeholder Det Etske Råds afvejning af argumenter for og imod oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Her er der særligt tale om en afvejning af hensynet til det enkelte individs ret til beskyttelse af sit legeme og sit privatliv og hensynet til samfundets interesse i en effektiv strafferetlig efterforskning.

Kapitel 6 indeholder Det Etske Råds anbefalinger. De afvejninger af argumenter, der er beskrevet i kapitel 5, falder for nogle medlemmer af rådet ud til fordel for oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Andre medlemmer af rådet er imod oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Af disse medlemmer går nogle ind for det nuværende register, mens andre mener at det nuværende register er for vidtgående. Nogle af rådets medlemmer anbefaler en vis udvidelse af det nuværende DNA-profil-register.

KAPITEL 1

Eksempler på brug af DNA-testning: Inden for og uden for sundhedssektoren

DNA-testning inden for sundhedssektoren

En DNA-test er en undersøgelse af en persons genetiske materiale, d.v.s. arvemassen. Mange forbinder især DNA-testning med undersøgelser, der finder sted inden for sundhedssektoren. Man kan udføre fosterdiagnostik, hvor en undersøgelse af fostervand eller moderkage kan afdække, om fosteret f.eks. har en arvelig sygdom. Man kan også lave en genetisk undersøgelse af et befrugtet æg, for at finde ud af, om fosteranlægget er bærer af genet for en alvorlig, arvelig sygdom eller for at undersøge, om fosteret har en vævstype, der gør det i stand til at fungere som donor for en syg storebror eller storesøster. Og man kan lave præsymptomatiske genetiske undersøgelser på voksne, hvor man undersøger en person for eventuel genetisk sygdom eller sygdomsdisposition, inden sygdommen har manifesteret sig. Dette sker f.eks. i familier, hvor der er mistanke om, at familiemedlemmerne er bærere af genet for arveligt betinget brystkræft og derfor er i væsentligt øget risiko for at udvikle denne sygdom. Andre undersøgelser bliver udført på praktisk talt alle, altså uden at der er nogen særlig mistanke om genetisk betinget sygdom: Når danske børn er få dage gamle, tages en blodprøve fra barnets hæl. Blodet sættes på et stykke trækpapir, og en undersøgelse af blodet kan afsløre, om barnet er født med bl.a. Føllings sygdom. Føllings sygdom er en arvelig sygdom, der ubehandlet vil gøre barnet psykisk svært udviklingshæmmet. Opdages sygdommen tidligt, vil barnet udvikle sig normalt med diætbehandling. Trækpapiret med den biologiske prøve opbevares derefter på Statens Serum Institut i det såkaldte PKU-register¹.

Når man udfører DNA-analyser inden for sundhedssektoren, undersøger man alene de gener, der koder for den sygdom, der er aktuel.

1 Se en beskrivelse af PKU-registeret i kapitel 4.

Der udføres således ikke en fuld analyse af personens DNA, selv om det i teorien var muligt.

DNA-testning uden for sundhedssektoren

Der er som nævnt mange muligheder for at gøre brug af gentest inden for sundhedssektoren. Men også uden for sundhedssektoren kan viden om en persons genetiske profil være betydningsfuld. Et eksempel er brugen af DNA-analyser i faderskabssager og familiesammenføringsager. I faderskabssager kan en genetisk undersøgelse af blod fra mor, barn og den mulige far afgøre faderskabet. Og i familiesammenføringsager kan blodprøver fra de involverede tilsvarende afgøre, om disse genetisk set er i familie med hinanden.

Et andet kendt eksempel er politiets brug af genetiske profiler i forbindelse med efterforskning af kriminalitet. Hverken her eller i tilfældet med faderskabssager og familiesammenføringsager er der tale om analyse af de aktuelle personers fulde genom. Ved faderskabssager og familiesammenføringsager analyseres alene det, der er nødvendigt for at fastslå faderskabet/familieskabet. Og ved analysen af DNA til Det Centrale DNA-profil-register analyseres alene det, der er nødvendigt for at kunne identificere personen.

Endelig kan identifikation ved hjælp af DNA være af betydning i forbindelse med masseulykker, såsom flystyrt eller flodbølger, eller i forbindelse med krig eller organiseret vold, hvor mange ofre efterfølgende er vanskelige at identificere alene ud fra deres kropslige kendetegn. Kan man imidlertid lave en DNA-profil af de afdøde, kan disse sammenlignes med DNA-profiler, der allerede eksisterer i et DNA-profil-register, eller profilerne kan sammenlignes med DNA-profiler, der er skabt ud fra effekter i de savnedes hjem (hårbørste, sutteflaske m.m.).

KAPITEL 2

Brug af DNA-profiler i forbindelse med opklaring af kriminalitet

Af biologisk materiale, der indeholder DNA, kan der med en særlig teknik dannes en profil, der kan bruges til at identificere den person, som det biologiske materiale stammer fra. De første DNA-analyser til brug for straffesager blev udført i USA og Storbritannien i midten af 1980-erne, umiddelbart efter den retsgenetiske videnskab var blevet i stand til at udføre analyse af den arvebærende struktur med henblik på personidentifikation. I de følgende år blev anvendelse af DNA-profiler i straffesager stadig mere udbredt, og i en lang række lande, herunder Danmark, har man siden begyndelsen af 1990-erne anvendt disse analyser ved opklaring af især volds- og sædelighedssager².

I dag anvendes denne teknik i vid udstrækning under politiets efterforskning af forbrydelser. Det biologiske materiale kan være opsamlet af politiet på et gerningssted eller på et offer (sporprofil), eller udtaget direkte fra en sigtet person (personprofil). Sporprofiler og personprofiler kan herefter sammenlignes med henblik på identifikation.

Det Centrale DNA-profil-register

Når en DNA-profil er lavet, kan den – hvis betingelserne herfor er opfyldt – registreres i Det Centrale DNA-profil-register, som ved lov blev oprettet den 1. juli 2000. Registeret er et internt arbejdsregister for politiet og må kun bruges til identifikation. Registeret føres og opbevares hos Rigspolitichefen og anvendes primært af politiet til efterforskningsformål³. Politiet kan ved søgning i registeret få afklaret, om en DNA-profil opsamlet på et gerningssted matcher en profil i registeret, hvorved den sandsynlige gerningsmand hurtigt og sikkert

2 "Etablering af et DNA-profil-register – med henblik på behandling af straffesager", rapport afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, 1996, s. 43-44.

3 Registeret består af et manuelt register og et EDB-register, der opbevares og føres af Rigspolitichefen, Afdeling A, DNA-sektionen.

kan identificeres. Politiet kan dog også anvende registeret ved andre politimæssige identifikationsopgaver, f.eks. ved dødsulykker, hvor det ikke er muligt at anvende sædvanlige identifikationsmetoder. Dette belyses i kapitel 3.

Oprettelsen af registeret gav på daværende tidspunkt anledning til en vis debat. I den politiske debat op til vedtagelsen af loven blev der fra tilhængerens side især lagt vægt på, at et DNA-profil-register ville effektivisere den strafferetlige efterforskning.

Fra modstandernes side blev det fremhævet, at et sådant register indebar en krænkelse af den menneskeretlige beskyttelse af privatlivets fred. Det gælder særligt i relation til de mennesker, der på trods af, at de ikke er blevet dømt for en forbrydelse, står opført i registeret. Sådanne synspunkter vil blive nærmere belyst i kapitel 4.

Her i kapitel 2 beskrives primært, hvordan politiet anvender Det Centrale DNA-profil-register i efterforskningen af forbrydelser, og hvilke regler der omgiver registeret. I afsnit 2.1 ses der nærmere på tilvejebringelsen, analysen og opbevaringen af de DNA-prøver, som profilerne i registeret udledes af. I afsnit 2.2. drøftes, hvem der må optages i registeret, og afsnit 2.3. beskriver DNA-profil registre i andre lande (Sverige, Norge, Finland og England).

2.1. DNA-profiler

Det Centrale DNA-profil-register indeholder som nævnt profiler dannet af biologisk materiale, som er tilvejebragt af politiet under efterforskning af en forbrydelse. De dannede profiler er i registeret fordelt i en spordel og en persondel.

Tilvejebringelse af biologisk materiale

Profilerne i registerets spordel stammer fra biologisk materiale, der er fundet på et gerningssted. Under udførelsen af visse forbrydelser, f.eks. drab, vold, voldtægt, røveri og tyveri, sker det, at gerningsmanden efterlader et biologisk spor. Det kan være blod, spyt, sæd, hudceller eller hår. Politiet opsamler i dag helt rutinemæssigt biologiske spor med henblik på DNA-analyse, og sikring af sådanne biologiske spor er blevet et lige så selvfølgelig efterforskningsskridt som sikring af fin-

geraftryk. Ifølge politiet er det ofte lettere at finde anvendelige biologiske spor efter forbrydelser end brugbare fingeraftryk. Udviklingen i metoderne til DNA-analyse har ført til, at der skal bruges en betydelig mindre mængde biologisk materiale til at lave en DNA-profil end for blot få år siden. I dag er det således muligt for politiet at få brugbare spor fra selv mikroskopiske mængder af biologisk materiale.

Profilerne i registerets persondel er dannet af biologisk materiale, der stammer direkte fra en sigtet person. Hvornår politiet kan udtage en biologisk prøve fra et menneske til efterforskningsformål er fastsat i *retsplejelovens*⁴ regler om straffeprocessuelle indgreb, der retter sig mod det menneskelige legeme (lovens kapitel 72). Det biologiske materiale bliver oftest tilvejebragt ved, at politiet med en vatpind tager et celleskrab fra indersiden af den sigtede persons kind. Der er ikke krav om, at en læge medvirker. Udtagelse af spyt- eller blodprøve med henblik på senere identifikation (d.v.s. med henblik på optagelse i DNA-profil-registeret) må foretages, hvis den pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 1/2 år eller derover. Der gælder således både et mistankekrav (med rimelig grund er mistænkt), og et kriminalitetskrav (fængsel i 1 1/2 år eller derover). Tidligere var der krav om, at tilvejebringelse af en DNA-profil skulle være afgørende for efterforskningen af den konkrete straffesag. Dette såkaldte indikationskrav havde som konsekvens, at der f.eks. ikke kunne tages en spytprøve af sigtede personer, der enten tilstod eller ikke havde efterladt sig biologiske spor. Prøven kunne i disse situationer ikke siges at være af betydning for efterforskningen. I dag kan der tilvejebringes en DNA-profil, selv om det ikke er af betydning i den konkrete straffesag – ligesom det er tilfældet med fingeraftryk.⁵

Udtagelsen af de biologiske prøver, som danner baggrund for profilerne i Det Centrale DNA-profil-register, kan efter retsplejelovens reg-

4 Bekendtgørelse nr. 910 af 27. september 2005 af lov om rettens pleje med senere ændringer.

5 Ved ændring af lov om Det Centrale DNA-profil-register i 2005 blev også retsplejeloven ændret på den måde, at det sædvanlige indikationskrav ved legemsundersøgelse fraviges ved udtagelse af prøver til brug for registrering af DNA-profiler. Retsplejelovens § 792 b, stk. 1, om betingelserne for optagelse af personfotografier og fingeraftryk med henblik på senere identifikation blev da udvidet til også at omfatte udtagelse af spyt- eller blodprøver.

ler gennemtvinges af politiet mod den pågældendes vilje.⁶

Under efterforskning af en forbrydelse kan det også være af betydning at have en DNA-profil fra andre end sigtede og eventuelt ofret. Det kan f.eks. være relevant at have DNA-profilen fra ægtefællen til en kvinde, som har været udsat for voldtægt. Eller det kan være sammenligningsprøver fra personer, der har deres daglige gang på gerningsstedet, eller som på anden måde kan have efterladt biologisk materiale ved en tilfældighed. Biologiske prøver til dette formål kan alene udtages med vedkommendes samtykke og må ikke efterfølgerne opbevares og registreres af politiet.⁷

Dannelse af DNA-profilen

Selve undersøgelsen af det biologiske materiale har siden 1990 fundet sted på Retsgenetisk Afdeling ved Retsmedicinsk Institut på Københavns Universitet. Analysen af det biologiske materiale udmøntes i en talprofil. Tallene beskriver længderne af udvalgte DNA-stykker, som findes i de DNA-områder, der ikke koder for arvelige egenskaber. Det er længderne i disse *ikke-kodende* DNA-områder, som er relevante i identifikations-øjemed, da længderne varierer betydeligt fra menneske til menneske, i modsætning til længderne af generne, der kun i ringe grad varierer. Da de registrerede talprofiler altså relaterer sig til ikke-kodende DNA-stykker, er det ikke muligt umiddelbart at udlede følsomme oplysninger om personens genetiske karakteristika, som for eksempel hårfarve, race eller sygdomsanlæg. Man kan udelukkende bruge profilen til identifikation. Men dette kan man til gengæld gøre med meget stor sikkerhed: Med den nuværende teknologi er det

-
- 6 I bemærkningerne til L 14 Forslag til lov om ændring af lov om oprettelse af et centralt DNA-profil-register og retsplejeloven, FT 2004, 2. samling, fremsat 23. februar 2005, anføres, at politiet ikke findes at burde kunne gennemtvinge en spytpøve ved direkte tvang. I det tilfælde, at en sigtet person yder fysisk modstand mod prøvens foretagelse, forudsættes det, at politiet i stedet rekvirerer en læge med henblik på udtagelse af blodprøve.
 - 7 Destruktion skal ske, når sagen er afsluttet. En sag der opklares, og hvori der sker domfældelse, er afsluttet, når dommen er endelig. I uopklarede sager skal destruktion ske, når der ikke længere skønnes at kunne blive behov for at foretage nye analyser. Beslutningen træffes af den politimester, der har ansvaret for efterforskningen, se "Rapport vedrørende opbevaring, destruktion m.v. af biologisk materiale i straffesager", 2005, side 29. Af samme rapport side 32 fremgår endvidere, at erklæringer om undersøgelsesresultater vedrørende ikke-sigtede personer (bortset fra ofre) bør destrueres samtidig med det biologiske materiale.

muligt at foretage identifikation ved DNA-analyser med en sandsynlighed på mindre end 1: 1.000.000.000 for, at en persons DNA-profil vil matche med en anden, ubeslægtet persons profil. For at undgå risikoen for at overvurdere den bevismæssige vægt af DNA-profil-sammenfald har Retsgenetisk Afdeling dog i praksis valgt at angive en sandsynlighedsgrænse på 1: 1.000.000.

Opbevaring af den biologiske prøve

Det biologiske materiale, der består af prøver fra personer og prøver fra spor, bliver efter analysen opbevaret på Retsgenetisk Afdeling under særligt sikrede forhold, herunder med flere forskellige låse og alarmsystemer og således, at kun ganske få medarbejdere har adgang til prøverne. Rent formelt tilhører materialet politiet, og det er således politiet, der træffer afgørelse om, hvad der skal ske med prøverne. Retsgenetisk Afdeling har den praksis, at man to gange om året skriver til politiet og Det Centrale DNA-profil-register og for hver enkelt prøve spørger, om prøven må destrueres. Praksis er den, at prøven opbevares så længe personen, der har afgivet prøven, i henhold til loven kan stå i registeret, typisk indtil det fyldte 80. år, med mindre personen dør forinden. Hvis en sigtelse opgives som grundløs, skal prøven straks destrueres, og personen slettes af registeret (se side 21).

Opbevaringen af det biologiske materiale giver flere muligheder:

For det første gives der dermed mulighed for, at efterforskerne af en forbrydelse, når de mener at have overensstemmelse mellem to profiler (se side 25), kan bede Retsgenetisk Afdeling om i ganske særlige tilfælde at gentage undersøgelserne og verificere, at der rent faktisk er tale om et match mellem f.eks. en sporprofil og en personprofil. Det er imidlertid ikke praksis at bede om en sådan verificering.

For det andet giver opbevaringen mulighed for at foretage en fornyet analyse af det biologiske materiale, hvis der mod forventning skulle blive sat spørgsmålstegn ved korrektheden af den første analyse og dermed være et ønske om en kontrolanalyse.

For det tredje giver opbevaringen mulighed for at anvende det biologiske materiale i forbindelse med kvalitetssikring, forbedring og videreudvikling af de analysemetoder, der anvendes ved straffesager. Professor, dr.med. Niels Morling, som er afdelingsleder på Retsgenetisk

Afdeling, oplyser over for Det Ethiske Råd, at man siden oprettelsen af Det Centrale DNA-profil-register har haft to andre analysemetoder, end den, der netop nu er i anvendelse, og at nye er på vej. For at kunne opdatere registeret, når nye analysemetoder tages i brug, må man have adgang til det bagvedliggende biologiske materiale. Har man ikke det, skal hver enkelt person indkaldes igen til fornyet prøveafgivelse, idet profilen i registeret ikke længere er brugbar.

Biologisk materiale, som stammer fra straffesager, må som udgangspunkt ikke bruges til andre former for forskning. Anvendelse af materialet til brug for andre former for forskning kan alene komme på tale med Justitsministeriets tilladelse⁸ til et konkret forskningsprojekt og da alene på nærmere angivne vilkår, herunder at forskningsprojektet skal være anbefalet af det videnskabsetiske komitéssystem⁹, samt at materialet kun må anvendes i anonymiseret form. Der har så vidt vides endnu ikke været forespørgsler om anvendelse af det biologiske materiale til forskningsprojekter.

2.2. Hvem må optages i registeret?

I hvilket omfang politiet systematisk må opbevare de dannede DNA-profiler fra efterforskningen i et register, er ikke reguleret i retsplejelovens regler. Reglerne for optagelse af profiler og sletning af profiler i Det Centrale DNA-profil-register er reguleret via *lov om Det Centrale DNA-profil-register*, som trådte i kraft den 1. juli 2000¹⁰. Loven er senest blevet revideret i 2005, hvor blandt andet kredsen af personer, der kan optages i registeret, blev udvidet betragteligt, så der nu er overensstemmelse mellem betingelserne for at tilvejebringe og registrere henholdsvis DNA-profiler og fingeraftryk. Tidligere kunne alene registreres DNA-profiler af personer, som var sigtede for en særligt alvorlig forbrydelsestype, bl.a. drab, grov vold, røveri og voldtægt. Det

8 Dette fremgår af bemærkningerne til L 107 Forslag til lov om oprettelse af et centralt DNA-profilregister, FT 1999-2000, fremsat 2. december 1999, side 7.

9 Det fremgår af § 8, stk. 3 i lov om et videnskabsetisk komitéssystem og behandling af biomedicinske forskningsprojekter, at et registerforskningsprojekt skal anmeldes til en regional komité, såfremt projektet omfatter menneskeligt biologisk materiale.

10 Lov om oprettelse af et centralt DNA-profilregister trådte i kraft 1. juli 2000 som lov nr. 434 af 31. maj 2000. Loven er siden blevet ændret ved lov nr. 369 af 24. maj 2005. Lovens titel blev ved denne lejlighed ændret til: Lov om Det Centrale DNA-profilregister.

er nu sådan, at personer, der sigtes for en forbrydelse, der kan medføre 1 1/2 års fængsel eller derover, kan optages i DNA-profil-registeret¹¹. For eksempel kan personer, der er sigtede for indbrud, optages i registeret.

I registeret må kun noteres oplysninger, der er af politimæssig betydning i forbindelse med personidentifikation. Der må således ikke registreres andre oplysninger på baggrund af en DNA-analyse end en talprofil, der alene kan anvendes i identifikationsøjemed.

DNA-profil-registerets persondel består af to hovedkategorier af personer:

- For det første kan der optages oplysninger om personer, der ved domstolene er fundet skyldige i en eller flere af de relevante forbrydelsestyper. Hertil regnes ud over dømte personer også personer, der har modtaget tiltalefrafald med vilkår i medfør af retsplejelovens § 722, jf. 723, da det er en forudsætning for vilkårsfastsættelse, at vedkommende i retten har afgivet en uforbeholden tilståelse. Personer, der er fundet skyldige i forsøg på eller medvirken til en af disse straffelovsovertrædelser, vil ligeledes kunne registreres. Det samme gælder personer, der er fundet skyldige, men som i medfør af straffelovens § 16 er frifundet for straf p.g.a. manglende tilregnelighed. Denne personkategori henregnes som dømte personer.
- For det andet vil der kunne optages oplysninger om personer, som aktuelt er sigtede. Hvis sigtelsen senere viser sig at være ubegrundet og opgives af politiet, skal profilen slettes. Bliver den sigtede frifundet i retten, eller bliver der truffet endelig afgørelse om påtaleopgivelse efter retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2 og 3, eller tiltalefrafald uden vilkår efter retsplejelovens § 722, forbliver profilen i registeret (eller der sker registrering på dette tidspunkt, hvis det ikke tidligere er sket). Denne kategori vil ligeledes omfatte personer, som er eller har været sigtet for forsøg på eller medvirken til en af de relevante forbrydelsestyper.

11 Også personer, der er sigtet for overtrædelse af straffelovens § 235, stk. 2 om besiddelse af børnepornografisk materiale, kan registreres, uanset en sådan lovovertrædelse ikke kan medføre fængsel i 1 1/2 år eller derover.

Der er derudover ikke mulighed for at blive optaget i registeret, heller ikke efter eget ønske.

Spørgsmålet om, hvorvidt registeret (også) skulle indeholde profiler af tidligere sigtede, men ikke dømte personer, var et centralt punkt i debatten forud for lovens vedtagelse. Her blev der af fortalernes henvisning til statistisk materiale fra Justitsministeriet, der viste, at af alle, der var sigtede i 1988, men ikke dømt for en forbrydelse, blev ca. 12,2 % senere fundet skyldige i en lignende forbrydelse (opgjort i perioden 1989-93). Til sammenligning er den tilsvarende hyppighed i den samlede befolkning over 15 år kun ca. 0,28 %.¹² Noget tydede altså på, at der var klare efterforskningsmæssige fordele ved også at lade registeret omfatte profiler fra sigtede, men ikke domfældte personer, idet der for disse personer var langt større risiko for senere forbrydelser end for den resterende del af befolkningen.

Desuden blev der lagt vægt på, at en person, der tidligere har været sigtet – men ikke dømt – for f.eks. voldtægt, ofte vil komme i politiets søgelys i tilsvarende sager. Er vedkommendes DNA-profil registreret, vil personen i en efterfølgende efterforskning imidlertid hurtigt kunne renses og dermed undgå henvendelser fra politiet. Disse personer sikres dermed en mere skånsom behandling.

Det blev også påpeget, at det ikke for udenforstående umiddelbart er muligt at genkende personer i registeret, idet disse er angivet med DNA-profiler (og ikke f.eks. billeder). Endelig er sigtede, men ikke dømte personer i forvejen optaget i en række af politiets eksisterende registre, herunder Rigspolitichefens Centrale Fingeraftryksregister.

12 Se bemærkningerne til L 107 Forslag til lov om oprettelse af et centralt DNA-profilregister.

Om parallellen til fingeraftryksregisteret anførte Justitsministeriet¹³ ved behandlingen af lovforslaget om oprettelsen af det centrale DNA-profil-register, at ”fælles for de eksisterende registre er, at de i praksis ofte er af afgørende betydning for politiets muligheder for at efterforske og opklare kriminalitet, og at det erfaringsmæssigt er af stor politimæssig betydning at have registreret oplysninger om personer, der tidligere har været sigtede for f.eks. sædelighedsforbrydelser eller grov vold. Ved fastsættelsen af reglerne for politiets registre har det hidtil været opfattelsen, at hensynet til en effektiv efterforskning af forbrydelser under visse omstændigheder er så tungtvejende, at registrering af sigtede, men ikke dømte personer bør kunne ske trods de modstående hensyn til disses ubehag ved at blive registreret. Et DNA-profil-registers formål og indhold findes ikke at afvige fra politiets eksisterende efterforskningsregistre på en sådan måde, at hensynet til en hurtig og sikker opklaring af forbrydelser her skulle være mindre tungtvejende, end tilfældet er for politiets øvrige efterforskningsregistre. Registrering af sigtede, men ikke dømte personer i et DNA-profilregister vil alene adskille sig fra den tilsvarende registrering i Rigspolitechefens Centrale Fingeraftryksregister ved, at der er tale om DNA-profiler i stedet for fingeraftryk, og ved at der som følge af afgrænsningen af forbrydelsestyperne vil være tale om registrering af en væsentligt mere begrænset personkreds”.

Det er en betingelse for registrering af en persons DNA-profil i registerets persondel, at spytpøven er udtaget, og DNA-analysen er udført i forbindelse med efterforskningen af den konkrete sag, som danner grundlag for registreringen. Der kan således ikke i persondelen registreres DNA-profiler, der er baseret på biologisk materiale udtaget af andre myndigheder m.v. til anden brug end efterforskningen af den konkrete straffesag, f.eks. biologisk materiale udtaget i forbindelse med undersøgelse eller behandling i sundhedsvæsenets regi. Er en prøve imidlertid lovligt udtaget fra en sigtet person efter retsplejelovens regler om legemsindgreb, kan prøven uden særlige begræns-

13 Citeret fra L 107, s. 14.

ninger benyttes til gennemførelse af genetiske undersøgelser, herunder udførelsen af DNA-analyse i forbindelse med politiets efterforskning.¹⁴ Et eksempel kunne være en blodprøve, der udtages i forbindelse med spirituskørsel. Der kan herefter udføres en DNA-analyse, som kan sammenlignes med profilerne i DNA-profil-registerets spordel med mulighed for at finde gerningsmanden til hidtil uopklarede forbrydelser.

Et sådant eksempel forelå januar 2006, hvor en mand blev anholdt og sigtet for spirituskørsel. Manden opgav en anden identitet end sin egen, og politiet sendte herefter de blodprøver, de havde taget af manden, da han var blevet taget for spirituskørsel, til DNA-testning. Blodprøverne var indtil da kun blevet undersøgt for alkohol. Det viste sig, at der var sammenfald mellem mandens DNA og en DNA-profil i registerets spordel, der relaterede sig til to tidligere uopklarede sager, og manden blev herefter sigtet for et sexovergreb på en kvinde tilbage i 1999 og et røveri mod en taxachauffør i 2002¹⁵.

Pr. 1. juni 2006 indeholdt registeret i alt 15.151 DNA-profiler, heraf 5.699 profiler fra personer og 9.452 profiler fra spor (til sammenligning er der registreret ca. 250.000 personer i fingeraftryksregisteret).

Fordelingen i registerets persondel var pr. 1. marts 2005 som følger¹⁶:

Sigtede (d.v.s. fortsat sigtede)	1.412
Dømte	1.301
Tiltalefrafald	31
Påtaleopgivelse efter tidligere sigtelse	387
Frifundne	64
I alt	3.195 ¹⁷

14 "Etablering af et DNA-profilregister – med henblik på behandling af straffesager" Rapport afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, 1996, s. 26.

15 Politiken onsdag den 25. januar 2006, 1. sektion, side 6.

16 Garde, Peter "Den ikke-dømte i DNA-registreret" i Olsen, Birgitte Kofod og Jørgensen, Rikke Frank (red) "Overvågning eller omsorg – privatlivets grænser", København 2005, s. 108.

17 Siden den seneste lovændring i maj 2005 bliver der ikke længere lavet en opgørelse over fordelingen i registerets persondel. Derfor er ovenstående fordelingsstal de senest tilgængelige.

Vicekriminalinspektør Hans Henrik Stilund, Rigspolitiets DNA-sektion, oplyser til Det Etske Råd, at antallet af profiler forventes at stige kraftigt som følge af den seneste lovændring, som trådte i kraft i maj 2005. Der har hver uge siden lovændringen været sendt 300 mundskrab til analyse på Retsgenetisk Afdeling. Politiet vurderer, at det fremtidige antal mundskrab vil være på mellem 17.000 og 18.000 årligt, hvilket er en 8-dobling i forhold til før lovændringen.

Søgning i registeret ("hits")

Det Centrale DNA-profil-registers formål er at tjene som internt arbejdsregister for politiet i forbindelse med identifikation af personer under efterforskning af lovovertrædelser. Registeret kan anvendes af politiet i alle typer af sager, hvor der er efterladt et biologisk spor og dermed et behov for identifikation. Anvendelsen af registeret er således ikke begrænset til efterforskning af den type af forbrydelser, der kan give anledning til optagelse i registerets persondel. Dertil kommer, at når en person registreres i persondelen, kan DNA-profilen sammenlignes med alle de eksisterende profiler i spordelen.

Siden DNA-profil-registeret blev oprettet den 1. juli 2000 og indtil 1. juni 2006 har der været i alt 3.353 "hits". Politiets hits fremkommer, når der ved søgning i registeret viser sig overensstemmelse mellem to eller flere DNA-profiler. Følgende tre forskellige former for hits er hyppige og nyttige i politiets efterforskning:

1: Spor matcher person:

Et sporfund fra en ny forbrydelse matcher en allerede registreret person. Politiet får dermed identificeret en mulig gerningsmand. Ressourcerne i efterforskningsarbejdet kan derefter målrettes til at efterprøve og underbygge sagen mod den pågældende. Denne type hits fører i reglen til opklaring af den nye forbrydelse.

2: Person matcher spor:

En person, der er sigtet for en ny forbrydelse, matcher registrerede sporfund fra en eller flere tidligere forbrydelser. Denne type hits betyder som regel, at politiet kan opklare de tidligere forbrydelser, der kan være adskillige år gamle.

3: Spor matcher spor:

Et sporfund fra en ny forbrydelse matcher tidligere registrerede sporfund. Politiet kan herved konstatere, at der sandsynligvis er tale om samme gerningsmand, hvilket er af væsentlig betydning for tilrettelæggelsen af den videre efterforskning. Samtidig bidrager denne form for hits i høj grad til at øge politiets viden om kriminelles geografiske mobilitet og aktivitet.¹⁸

De følgende tal giver et indtryk af, hvordan brugen af DNA-undersøgelser er steget gennem de seneste år¹⁹:

Indtil 1995 anvendtes DNA-undersøgelse i under 100 sager pr. år, i 1996 passeredes 200, og så fulgte:

1997	515
1998	556
1999	702
2000	943
2001	1.911
2002	3.064
2003	4.016
2004	4.380
2005	9.504

Det er oplyst for Det Ethiske Råd, at tallet pr. 1. juni 2006 var 7.726 straffesager, og at det samlede tal for hele 2006 forventes at overstige 18.000 straffesager.

Sletning i registeret

Loven indeholder også regler om sletning af profiler, der er optaget i registeret²⁰. Oplysninger i registerets spordel skal slettes, når sporfundet er personificeret. Der skal også ske sletning, når oplysningerne ikke længere er af politimæssig betydning.

I den nyligt reviderede lov blev også reglerne for sletning af oplysninger i registerets persondel til dels ændret, således at en registreret per-

18 Fra bemærkningerne til L14. Se under bemærkningernes punkt 2.2.2

19 Tallene indtil 2005 er citeret efter Garde, Peter, s. 107

20 § 3 regulerer sletning af oplysninger i registerets persondel, og § 4 sletning af oplysninger i registerets spordel.

son først slettes, når den pågældende er fyldt 80 år (tidligere 70 år). Oplysninger i registerets persondel skal dog som nævnt tidligere straks slettes, når en sigtelse er opgivet som grundløs. Oplysninger om en registreret person skal desuden slettes senest to år efter den pågældendes død.

2.3. DNA-profil-registre i andre lande

I den udstrækning, man kan tale om en international tendens inden for dette område, må man sige, at den går i retning af at skabe øgede muligheder for at gøre brug af DNA-profiler i politiets arbejde. I de senere år har lovgivningen på området ændret sig i denne retning i både Danmark, Sverige, Finland og England. I Norge er der december 2005 afsluttet et udvalgsarbejde, der er kommet med indstilling til en udvidet brug af det eksisterende DNA-register. England er det land i verden, der har de lempeligste regler for tilvejebringelse af DNA-profiler, og derfor også det land, der har det absolut mest omfattende register.

Sverige

Det svenske Justitiedepartementet iværksatte i efteråret 2003 et udredningsarbejde med henblik på en udvidelse af DNA-profilregisteret. Rapporten, "Genetiska fingeravtryck" udkom i juni 2004, og de forslag til udvidelse, som rapporten indeholdt, er siden blev svensk lov. Den nye danske lovgivning er inspireret af det svenske udredningsarbejde, og de to landes love ligner derfor hinanden meget.

I Sverige kan der tilvejebringes DNA-profiler fra alle personer, der med rimelig grund mistænkes for en lovovertrædelse, der kan medføre fængsel. Profilen kan optages i registeret, hvis vedkommende herefter idømmes straf (dog ikke bøde). Det betyder, at kriminalitetskravet er blevet lempet. Tidligere kunne man kun registrere vedkommende, hvis personen var dømt for en forbrydelse, der kunne medføre mere end to års fængsel. Ligeledes er indikationskravet blevet ophævet, således at DNA-prøven kan tilvejebringes, selv om den ikke er nødvendig for den konkrete sag.

Den svenske lov adskiller sig fra den danske, idet det svenske register alene indeholder profiler fra dømte personer. Det danske DNA-profilregister indeholder derimod også profiler fra sigtede personer, der

senere er blevet frifundet. De dømte personer, som står opført i det svenske registers persondel, bliver ifølge Polisdatalagen slettet, når de slettes af kriminalregisteret ("belastningsregistret"). En person i det danske register slettes først, når den pågældende er fyldt 80 år. Prøverne til DNA-analysen skal destrueres senest 6 måneder efter, at prøven er taget.

Registerets persondel indeholder ca. 2.500 profiler, og spordelen ca. 9.000 profiler.

Norge

Det norske DNA-profil-register har eksisteret siden 1. januar 1998 og indeholder som det danske en persondel og en spordel.

For at tilvejebringe en biologisk prøve under efterforskning med henblik på DNA-analyse kræves det, at den pågældende person med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der kan medføre fængsel, og at DNA-analysen må antages at være af betydning for oplysning af den aktuelle sag.

Alle, som er dømt for alvorlige forbrydelser, som f.eks. drab og voldtægt, der har en strafferamme over 16 måneder, bliver herefter registreret i DNA-profil-registerets persondel. Er der ikke under den forudgående efterforskning udført en DNA-analyse, kan der efterfølgende udtages en prøve med henblik på at optage vedkommendes DNA-profil i registeret. Registreringsadgangen er således uafhængig af, om DNA-bevis har været af betydning for domfældelsen, som danner grundlag for registreringen. Derudover kan andre personer registreres efter politiets skøn, hvis de er dømt for en række nærmere bestemte forbrydelser. Registeret indeholder i modsætning til det danske ikke DNA-profiler fra sigtede, men alene fra dømte.

Det biologiske materiale, som er brugt som analysegrundlag for DNA-profilen i identitetsregisteret, skal destrueres, så snart registrering af profilen har fundet sted. Spormateriale kan opbevares så længe, det findes hensigtsmæssigt.

I det norske register slettes en persons DNA-profil, når den pågældende er død.

Som nævnt er der i Norge netop afsluttet et udvalgsarbejde, der skal vurdere, om adgangen til at udtage materiale med henblik på DNA-analyse bør udvides, om der bør kunne registreres profiler i flere typer af straffesager, og om også sigtede personer bør kunne registreres. Der *kan* således ske en lempelse af de eksisterende indikationskrav og mistankekrav, ligesom det de seneste år er sket i dansk, svensk, finsk og engelsk lovgivning.

I december 2005 forelå udvalgets rapport som NOU 2005:19 "Lov om DNA-register til bruk i strafferettspleien". Det anføres i rapporten, at det falder uden for udvalgets mandat at foreslå at oprette et befolkningsdækkende DNA-profil-register.

Det foreslås i rapporten, at for at indhente biologisk materiale er det tilstrækkeligt med rimelig grund til mistanke om en strafbar handling, som kan medføre frihedsstraf. Der stilles ikke krav om, at det må antages, at undersøgelsen kan være af betydning for sagen. Udvalgets flertal foreslår, at alle, der idømmes en strafferetlig reaktion for en handling, som kan medføre frihedsstraf, kan opføres i registret. Et mindretal mener, at grænsen bør sættes ved 6 måneder. Registrering skal først finde sted, når sagen er endeligt afgjort. Det foreslås endvidere af et flertal, at den biologiske prøve kan opbevares efter udfærdigelse af profilen "i samsvar med lovens formål". D.v.s. (alene) for at bestemme identitet. Flertallet mener, at hensynet til at kunne opgradere registret i tråd med den teknologiske udvikling, fører til, at det biologiske materiale kan opbevares af den, som har foretaget analysen. Mindretallet mener derimod, at faren for misbrug af materialet gør, at det bør destrueres, efter at profilen er fremstillet. Vedrørende sletning af registret foreslås, at identitetsprofilen kan slettes, når den registrerede er død. Der skal dog ikke være nogen pligt hertil.

Finland

I Finland er der 1. januar 2004 trådt nye regler i kraft vedrørende tilvejebringelse og registrering af DNA-profiler. Ligesom lovændringen i Sverige og Danmark har det betydet en lempelse af det eksisterende mistankekrav og indikationskrav. Der kan derfor nu udtages prøver med henblik på DNA-analyse fra personer, der er mistænkt for en lovovertrædelse, der kan medføre mindst 6 måneders fængsel. Og det er ikke en betingelse, at analysen er afgørende for den aktuelle straffesag.

Som i det svenske og norske register (men altså ikke det danske) skal en persons DNA-profil slettes, hvis den pågældende bliver frifundet eller påtalen bliver opgivet. Også i det finske register slettes en persons DNA-profil, når den pågældende er død.

England²¹

England har det største DNA-profil-register i verden med ca. 2.8 millioner personprofiler og ca. 250.000 sporprofiler fra gerningssteder. Det biologiske materiale, der ligger til grund for profilerne, bliver fortsat opbevaret, efter analysen er udført, og man har dermed en omfattende biobank, der rummer oplysninger om et meget stort antal personer.

National DNA Database (NDNAD) blev oprettet i april 1995. Siden 2001 har loven muliggjort, at profiler fra personer, der har været sigtet, men er blevet frikendt i retten, forbliver i registeret. Senest blev mulighederne for at gøre brug af registeret yderligere udvidet, da det i april 2004 blev gjort muligt for politiet at tage DNA-prøver og at registrere profilen i NDNAD fra enhver, der mistænkes for en lovovertrædelse, som kan medføre fængselsstraf, uanset om den pågældende person bliver sigtet eller ej, og uanset om DNA-prøven er nødvendig i efterforskningsøjemed. Målet er at alle kendte, aktive kriminelle skal være registreret i databasen.

En persons profil bliver slettet af registeret, når personen afdør ved døden.

Den store database har revolutioneret politiarbejdet i England. På de ti år, der er gået siden registeret blev oprettet, har der været 600.000 hits, hvor politiet har kunnet matche en profil med en forbrydelse. På en typisk måned medvirker databasen til opklaring af 15 mord, 45 voldtægter og seksuelle overgreb og 2500 biltyverier og narkoforbrydelser. Og den har øget den gennemsnitlige opklaringsrate fra 24 % til

21 Oplysningerne om det engelske DNA-profil-register stammer i vid udstrækning fra "Your DNA in their hands" og "Will DNA profiling fuel prejudice?" in *NewScientist*, 9. april 2005, s. 2 og 12-13. Se også om det engelske system i bemærkningerne til L 14 Forslag til lov om ændring af lov om oprettelse af et centralt DNA-profil-register og retsplejeloven samt NOU 2005:19 Lov om DNA-register til brug i strafferettsplejen, s. 45-46.

43 %. Det kan her tilføjes, at f.eks. indbrudskriminaliteten i Skotland er faldet med 40 % i løbet af de syv år, det skotske DNA-profil-register har eksisteret.

Der har imidlertid været kritik af den måde, hvorpå politiet udnytter mulighederne i loven. Registeret vurderes at indeholde 8 % af voksne, hvide, britiske mænd og 32 % af voksne, sorte, britiske mænd, og det har rejst spørgsmålet, om disse tal reflekterer, hvem der reelt begår kriminalitet i England, eller om de snarere er udtryk for institutionaliseret racisme. Ligeledes har der været rejst kritik af den lov, der regulerer databasen. Det engelske parlament har således i marts 2005 nedsat en komité, der skal vurdere databasens værdi. Og der er fra samme side kommet anbefaling om, at der skal etableres en uafhængig ”advisory board”, der skal sikre etisk kontrol med den biobank, der ligger bag profilerne. I øjeblikket er det alene politiet og databasens egen bestyrelse (the NDNAD Board), som beslutter, hvorledes prøverne må anvendes. Ifølge en rapport fra GeneWatch UK²² har bestyrelsen siden 1995 modtaget fem ansøgninger om tilladelse til forskning i databasen. To fik afslag, to blev godkendt, og ved rapportens afslutning afventede den femte ansøgning fortsat svar. De to godkendte forskningsprojekter drejede sig om at undersøge muligheden for at identificere mistænkte via deres etniske eller familiemæssige baggrund. Det er ifølge GeneWatch uklart, hvorvidt de biologiske prøver blev inddraget (frem for blot profilerne). Men til gengæld vides det med sikkerhed, at de personer, hvis DNA eller DNA-profiler indgik, ikke blev informeret med henblik på at give samtykke til forskningen.²³

22 Citeret fra GeneWatch’ website: “GeneWatch UK is a not-for-profit group that monitors developments in genetic technologies from a public interest, environmental protection and animal welfare perspective. GeneWatch believes people should have a voice in whether or how these technologies are used and campaigns for safeguards for people, animals and the environment. We work on all aspects of genetic technologies - from GM crops and foods to genetic testing of humans”.

23 “The Police National DNA Database: Balancing Crime Detection, Human Rights and Privacy”. A report by GeneWatch UK, January 2005, s. 37

KAPITEL 3

Anden brug af DNA-profiler til identifikation

Selv om brugen af DNA-profiler til identifikation er mest udbredt i forbindelse med strafferetlig efterforskning, kan teknologien som allerede nævnt også anvendes til identifikation af ofre for ulykker. I praksis er der oftest tale om masseulykker, hvor der er mange lig, og hvor ligene ikke er umiddelbart genkendelige. For eksempel flystyrt eller flodbølger som tsunamien i Asien i december 2004. Men også i forbindelse med identifikation af krigsofre kunne det vise sig relevant at gøre brug af DNA-testning. Det er blevet kendt, at det under krigen i Kosovo blev forsøgt at vanskeliggøre identifikation af ofre, som var dræbt ved en massakre, ved at gerningsmændene tvang ofrene til at bytte tøj og smykker, der gør det muligt for de efterladte at identificere deres afdøde pårørende, som i mange situationer først findes døde efter længere tid, og bl.a. derfor kan være vanskelige at genkende. Hvis den metode er gjort upålidelig, kan DNA-testning komme på tale som alternativ.

Identifikation af ofre for flodbølgen i Asien 2004

Identifikationen af ofrene for tsunamien i Asien i 2004 forløb i korthed på følgende måde: Alle lig blev samlet i tre store lighuse, hvor der blev udarbejdet post mortem rapporter. Det vil sige, at der blev foretaget detaljerede undersøgelser med henblik på at registrere de afdødes fysiske karakteristika, og der blev udtaget biologisk materiale til eventuel DNA-testning. I tilfælde af, at der skulle udføres DNA-analyse, blev det biologiske materiale sendt til et laboratorium, og resultatet blev sammenlignet med analyser af DNA, som politiet havde indsamlet fra overlevende forældre eller børn eller fra effekter med den (formodede) afdødes DNA, som - for danskeres vedkommende - var blevet analyseret på Retsgenetisk Afdeling på Københavns Universitet. Hvis der er tale om yngre danskere findes deres DNA på Statens

Serum Institut, hvor man siden 1982 i PKU-registeret har opbevaret en blodprøve taget få dage efter fødslen. Samtlige informationer fra post mortem rapporterne blev lagt ind i en Interpol-database.

Samtidig blev familiemedlemmer til de savnede interviewet bl.a. af politiet. Gennem disse interviews indsamledes informationer, som også blev lagt i databasen. Databasen sammenlignede derefter informationerne fra retsmedicinernes post mortem rapport med de pårørendes informationer (ante mortem rapporten). Et eventuelt match blev derefter tjekket af retsmedicinerne – og først efter deres bekræftelse af et sikkert match, blev det fastslået, om en savnet person var identisk med det fundne lig.

Vicekriminalinspektør Bjarne Vilsbøll fra Rigspolitiet, som var Danmarks koordinator ved identifikationen af ofrene for flodbølgen i Asien, oplyser til Det Etske Råd, at 46 danskere mistede livet under flodbølgen. Heraf er 1 person – et barn – identificeret via DNA-profil-analyse, hvor DNA fra liget er sammenlignet med DNA fra barnets hjem i Danmark og muligvis også med DNA fra blodprøven på Statens Serum Institut. De øvrige danske ofre blev identificeret ved hjælp af almindelige retsmedicinske metoder, det vil sige ved brug af tandkort og kendskab til fysiske karakteristika.

Bjarne Vilsbøll oplyser, at der dog muligvis vil komme endnu en identifikation gennem DNA-analyse. En dansk person, der formodes omkommet, er endnu ikke fundet i Thailand. Denne havde været indlagt, og der fandtes således en biologisk prøve fra vedkommende på et dansk hospital. På baggrund af denne prøve er der udviklet en DNA-profil, som er sendt til Thailand med henblik på sammenligning med uidentificerede ofre.

Erfaringerne fra Norge er sammenlignelige med de danske. Professor i retsmedicin ved Universitetet i Oslo, Torleif Ole Rognum, som deltog i den norske delegation i forbindelse med identifikation af ofrene for tsunamien, oplyser, at kun i to tilfælde har DNA været helt afgørende for identifikationen af de norske ofre. Det drejede sig om to børn, der ikke havde nogen tandlægejournal²⁵. De øvrige norske ofre er identificeret gennem almindelige retsmedicinske metoder.

25 Bioteknologinemdas møde i Oslo den 13. juni 2005, "DNA-registrering av hele befolkningen?". Se også omtalen i Bioteknologinemdas blad "GEN i alt" nr. 2/2005, s. 4

For lande, hvor tandlægekort ikke er almindelige, kan DNA-analyse imidlertid spille en langt større rolle. Torleif Ole Rognum oplyser således, at der i Norge har været en flyulykke, hvor over 100 russere omkom, og hvor identifikationen primært foregik ved hjælp af DNA-testning.

Sammenfattende om identifikationen af ofre for flodbølgen i Asien oplyser Bjarne Vilsbøll, at der pr. juli 2005 er identificeret mellem 2.000 og 2.100 ofre (ud af samlet 4.300 fundne lig). Af disse er 131 identificeret via DNA-analyser.

KAPITEL 4

Hensynet til individet og hensynet til samfundet: Retlige synspunkter vedrørende retssikkerhed og privatlivets fred

Det er oplagt, at et DNA-profil-register er et effektivt middel i kriminalitetsbekæmpelsen. I de tilfælde, hvor gerningsmanden har efterladt et biologisk spor på gerningsstedet, kan en sammenligning mellem DNA-profiler føre til, at den eller de skyldige hurtigere findes, og at eventuelle uskyldige hurtigt og sikkert udelukkes fra mistanke. Der synes at være både politisk og folkelig opbakning til brugen af denne teknologi i den strafferetlige efterforskning. Det samme kan siges om brugen af DNA til identifikation af ofre for ulykker eller organiseret vold: Der er en selvfølgelig opbakning til at gøre brug af genteknologien i disse situationer.

På den anden side må ny teknologi ikke bruges på en måde, som kommer i konflikt med andre vigtige hensyn. De spørgsmål, der har været stillet i forhold til det allerede eksisterende register, Det Centrale DNA-profil-register, drejer sig derfor om, hvorvidt anvendelsen finder den rette balance mellem på den ene side hensynet til samfundets legitime ønske om effektiv strafferetlig efterforskning og på den anden side hensynet til den enkelte borgers legemlige frihed, integritet og retssikkerhed.

Overvejelserne om etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register, som indeholder profiler af alle landets borgere, og som dermed giver øgede muligheder for identifikation og kontrol i både strafferetligt og civilt regi, giver naturligvis disse spørgsmål tilsvarende forøget relevans.

I dette kapitel ses der i afsnit 4.1. nærmere på de retssikkerhedsprincipper, der ligger bag politiets efterforskningsmidler. Herunder bely-

ses kravene til indgreb i legemet til efterforskningsformål. I afsnit 4.2. diskuteres privatlivets fred med udgangspunkt i en menneskeretlig norm. I afsnit 4.3. behandles spørgsmålet om databeskyttelse i relation til registre og biobanker. Endelig gives der i afsnit 4.4. eksempler på nogle registre. Det drejer sig om Det Centrale Fingeraftryksregister, PKU-registeret samt CPR-registeret.

4.1. Retssikkerhed og politiets efterforskning

Politiets efterforskningsarbejde består i vidt omfang i at foretage faktiske handlinger, som enhver har ret til at foretage. Politiet indsamler faktuelle oplysninger, snakker med vidner, kan undersøge genstande på offentligt tilgængelige steder, etc. Samfundets interesse i at forbrydelser opklares, har imidlertid her, som i andre lande, medført, at politiet er tillagt særlige beføjelser som led i efterforskningen, der gør indgreb i borgernes private interessesfære. En række af disse foranstaltninger kan om nødvendigt gennemtvinges med magt.

Hvor væsentligt det er for samfundet, at disse beføjelser ikke misbruges, ses bl.a. ved, at flere af grundlovens bestemmelser forholder sig til denne type indgreb. Foretager politiet en anholdelse, skal vedkommende inden 24 timer stilles for en dommer (grundlovens § 71). Ønsker politiet at foretage husundersøgelse, at beslaglægge breve eller andre dokumenter, eller at aflytte samtaler skal politiet have en retskendelse (eller hjemmel i lov) (grundlovens § 72). Grundloven udtrykker således de grundlæggende principper for retsstaten - at den enkelte borger skal sikres mod vilkårlig magtudøvelse fra politiets side.

Efter den retsstatslige tankegang kræves altså, at politiet ved indgreb i borgernes forhold enten skal have en kendelse fra retten eller er bemyndiget via lov fastsat af Folketinget. En sådan lovgivning skal respektere borgernes grundlæggende rettigheder, som udtrykt i bl.a. grundloven og menneskerettighederne. Et afgørende spørgsmål ved afvejningen af, om politiet skal gives lovlige midler til at gennemføre foranstaltninger, eventuelt ved anvendelse af tvang over for landets borgere, er derfor, i hvilket omfang det er acceptabelt at beskyttelsen af den enkelte må vige for samfundets interesser i opklaring af forbrydelser²⁵.

25 Se bl.a. Nielsen, Gorm Toftegaard "Straffesagens gang", 2004.

Jo mere vidtgående beføjelser politiet får tillagt til retshåndhævelse, jo svagere bliver den enkelte borgers retsbeskyttelse, altså sikkerhed mod overgreb og krænkelse af privatlivet fra myndighedernes side. En velafbalanceret afvejning af disse to hensyn over for hinanden definerer retsstaten. Får politiet tillagt meget vidtgående beføjelser, erstattes retsstaten af en politistat. Omvendt, har politiet meget begrænsede muligheder, kan lovløsheden præge landet.

Politiets magtbeføjelser under efterforskning er fastsat i *Retsplejelovens* regler.

Indgreb i legemet til efterforskningsformål

DNA-profilerne i Det Centrale DNA-profil-register er dannet ved analyse af biologisk materiale i form af en spytt- eller blodprøve udtaget ved et indgreb i en persons legeme. Som det er fremgået, kan en DNA-profil som regel laves på baggrund af en enkelt spyttprøve taget med en vatpind fra mundens slimhinde. Legemsindgreb af et vist omfang må antages at være omfattet af bestemmelsen i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention²⁶ artikel 8 om respekt for en persons privatliv – i dette tilfælde beskyttelse af den fysiske integritet. Udtagelse af en DNA-prøve i form af spytt, kan efter de flestes opfattelse ikke anses for at være af en sådan indgribende karakter, at det vil falde ind under denne bestemmelse, hvorimod udtagelse af en blodprøve ved tvang antageligt er omfattet. Uanset indgrebet falder inden for artikel 8, kan det dog være legitimeret efter artikel 8, stk. 2, hvorefter der skal være proportionalitet mellem behovet for indgrebet og den krænkelse, den enkelte udsættes for. Da et indgreb i form af en spyttprøve er relativt beskedent, men en DNA-profil kan have meget stor betydning for efterforskning og opklaring af en strafbar handling, er der næppe tvivl om, at selve udtagelsen af en spyttprøve med henblik på en DNA-profil, som led i efterforskningen af en konkret forbrydelse, kan legitimeres efter artikel 8, stk. 2. Et spørgsmål man herefter kan stille er, om udtagelse af biologiske prøver fra *hele* befolkningen med henblik på et befolkningsdækkende register kan legitimeres efter artikel 8, stk. 2? (spørgsmålet om selve opbevaringen af en persons DNA-profil i et register er i strid med artikel 8, d.v.s. beskyttelsen af den psykiske integritet, behandles nedenfor i afsnit 4.2.).

26 Europarådets Konvention til beskyttelse af Menneskerettigheder og Grundlæggende Frihedsrettigheder, også kaldet Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Konventionen behandles nærmere i afsnit 4.2 om privatlivets fred.

Der er i retsplejeloven (kapitel 72) udtrykkeligt fastsat betingelser for, under hvilke omstændigheder der i Danmark kan foretages legemsindgreb som led i efterforskningen af en lovovertrædelse. Disse betingelser afhænger af, hvilken form for legemsindgreb der er tale om, således at kravene er større, jo mere intensivt et indgreb er.

De generelle betingelser for at foretage et legemsindgreb er

- et kriminalitetskrav (krav til lovovertrædelsens alvorlighed),
- et mistankekrav (krav til graden af mistanke, der skal være til stede),
- et indikationskrav (krav til indgrebets betydning for efterforskningen) samt
- et proportionalitetskrav.

Der skelnes i retsplejelovens regler om legemsindgreb mellem legemsbesigtigelse og legemsundersøgelse (den mest indgribende form).

Udtagning af en spyt- eller blodprøve er defineret som en "legemsundersøgelse" (men dog en mindre indgribende form for legemsundersøgelse). Som anført tidligere, må udtagelse af spyt- eller blodprøve med henblik på optagelse i det nuværende DNA-profil-register foretages, hvis den pågældende person med rimelig grund er mistænkt (mistankekravet) for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 1/2 år og derover (*kriminalitetskravet*). Der gælder ikke længere noget *indikationskrav*, d.v.s. der kan udtages en prøve til en DNA-profil med henblik på optagelse i registeret, selv om profilen ikke har betydning for den konkrete sags efterforskning.

Med hensyn til *proportionalitetskravet* udtrykker dette en almindelig grundsætning for offentlige myndigheders virke og angiver, at formålet med et indgreb over for en borger skal stå i et rimeligt forhold til den krænkelse, personen udsættes for. Der må således ikke være et misforhold mellem på den ene side den skade og de forstyrrelser, som indgrebet forvolder hos den, det rammer, og på den anden side sagens betydning og indgrebets nødvendighed. Proportionalitetsgrundsætningen udgør en grundlæggende betingelse for anvendelse af politiets magtbeføjelser, hvilket udtrykkes direkte i retsplejelovens regler, hvorefter *"legemsindgreb ikke må foretages, såfremt det efter indgrebets formål, sagens betydning og den krænkelse og det ubehag,*

som indgrebet må antages at forvolde, ville være et uforholdsmæssigt indgreb²⁷”. Heri ligger bl.a., at der bør foretages en vurdering af, om betydningen af den pågældende sag berettiger et indgreb mod det menneskelige legeme. I proportionalitetsgrundsætningen kan formentlig også indlægges et krav om, at indgrebet ikke må foretages, såfremt målet kan nås ved et mindre byrdefuldt efterforskningsmiddel.

Legemsindgreb over for personer, der ikke er sigtede

Også personer, der ikke er sigtede, kan som led i efterforskning af forbrydelser blive pålagt pligter, der kan medvirke til opklaring af en straffesag. De kan blive pålagt at afgive vidneforklaring for retten²⁸, at fremlægge dokumenter og lignende og at tåle beslaglæggelse eller ransagning. Nogle af disse pligter og indgreb, herunder ransagning og beslaglæggelse, kan gennemføres ved direkte tvang. Andre kan kun gennemtvinges ved andre former for tvangsmidler. Dette gælder bl.a. vidnepligten, hvor retten kan pålægge vidner, der uden lovlig grund udebliver, bøder²⁹.

Også visse former for legemsindgreb kan pålægges ikke-sigtede personer efter retsplejelovens regler. Dette gælder alene de mindst indgribende former for legemsindgreb, nemlig legemsbesigtigelse der ikke kræver aflædning, herunder optagelse af fotografier, aftryk og lignende af legemet og visitation af tøj. Disse indgreb kan gennemtvinges af politiet. Der gælder et kriminalitetskrav på den måde, at efterforskningen skal vedrøre en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 1/2 år eller derover, og et indikationskrav – at indgrebet må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen. I relation til ikke-sigtede personer er udgangspunktet, at legemsundersøgelse (som er mere indgribende end legemsbesigtigelse) kan – og kun kan – foretages, hvis der foreligger et samtykke fra vedkommende.

27 Retsplejelovens § 792 e.

28 Der består til gengæld ikke en forpligtelse til at afgive forklaring til politiet, se retsplejelovens § 750.

29 Der er også mulighed for andre foranstaltninger. Disse er fastsat i retsplejelovens § 178.

4.2. Privatlivets fred

Der er næppe tvivl om, at spørgsmålet om etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register ville rejse bred offentlig debat. Debatten ville dog formentlig snarere rette sig mod registreringen og anvendelsen af registeret og de bagved liggende biologiske prøver end mod selve udtagelsen af prøverne, der kun ville være forbundet med ringe ubehag eller ulejlighed. Mange vil således antagelig opleve det rent fysiske ubehag som mindre fremtrædende i forhold til bevidstheden om at være registreret, og usikkerheden i forhold til hvad registerets oplysninger kan bruges til. Et væsentligt element af retssikkerhed er respekten for borgernes autonomi og integritet, d.v.s. friheden for myndighedernes (uønskede) indblanding i borgernes private anliggender. Et spørgsmål i det følgende er derfor, i hvilket omfang et befolkningsdækkende DNA-profil-register vil udgøre et *indgreb i den enkeltes psykiske integritet* samt en *overvågning af befolkningen*, der strider mod *privatlivets fred*.

Menneskerettigheder

At personers privatliv er beskyttelsesværdigt, fremgår af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950). Konventionen er i denne sammenhæng central, og fastslår i artikel 8, stk 1, at *"Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance"*. Samme artikels stk. 2 fastslår dog, at retten til privatliv ikke er absolut: *"Ingen offentlig myndighed kan gøre indgreb i udøvelsen af denne ret, undtagen forsåvidt det sker i overensstemmelse med loven og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og friheder"*. Danmark har i 1992 inkorporeret Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i dansk lov.

Også FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne (1948), artikel 12 kan i denne sammenhæng nævnes: *"Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb"*.

Af FN's Konvention om Borgerlige og Politiske rettigheder (1966) fremgår af artikel 17, at ingen må udsættes for vilkårlig eller ulovlig indblanding i sit privatliv, sit familieliv, sit hjem eller sin brevsveksling. Beskyttelsen omfatter også angreb på den enkeltes ære og omdømme.

"Privatliv" - hvad betyder det egentlig?

Der er ingen tvivl om, at privatlivets fred er et anerkendt juridisk (og filosofisk) begreb. Og der er heller ingen tvivl om, at der er en række retlige bestemmelser, som den danske stat er forpligtet til at leve op til. Derimod kan der være tvivl om den til en given tid gældende indholdsmæssige fortolkning af dette begreb. Hvad vil privatliv egentlig sige?

I den juridiske og filosofiske litteratur er der ikke enighed om, præcist hvorledes begrebet privatliv skal forstås. Denne uenighed kan ses som et udtryk for, at privatlivsbegrebet ikke er et statisk begreb, men tværtimod må anskues som dynamisk. Det betyder, at afgrænsningen af det beskyttelsesværdige privatliv beror på en konkret vurdering i den givne sag og vil være afhængig af tid og rum³⁰. Samfundets opfattelse af, hvor vidt beskyttelsen af privatlivet rækker, vil f.eks. typisk være afhængig af det aktuelle politiske klima. I en tid med angst for terrorisme og et dertil knyttet ønske om effektiv terrorbekæmpelse, kan man derfor forestille sig en anderledes privathedsnorm og en større villighed til at acceptere overskridelser af privatlivets fred end i en politisk set mere fredelig tid. Hvad der bør beskyttes beror endvidere i høj grad på samfundets indretning og den almindelige opfattelse

30 Hartlev, Mette "Retten til privatliv – Et begreb med uklare konturer", 1998, s. 222

med hensyn til individets stilling. I vores nuværende samfundstype anses det private rum både for omfattende og meget beskyttelsesværdigt.

Retten til privatliv har for nogle at gøre med retten til at blive ladet i fred, retten til ikke at være tilgængelig for andre. Denne ret til ikke at være tilgængelig for andre, når man ikke selv ønsker det, skal forstås både på et psykologisk plan, et rent fysisk plan og i mere overført betydning som ikke at være gennemsigtig for andre, ved at private informationer om én er blevet gjort offentlige. Retten til privatliv har altså at gøre med retten til respekt for et menneskes privatsfære eller integritet, det vil sige retten til ikke at få sine grænser krænket, hverken kropsligt, mentalt eller rumligt, f.eks. i forbindelse med indtrængen i hjemmet. En krænkelse af privatlivet kan således udgøres af selve eksistensen af tilgængelig viden om en person og andres adgang til eller brug af denne viden. En krænkelse forudsætter ikke nødvendigvis et misbrug, og krænkelsen af den enkelte kan være rent subjektiv – nemlig følelsen af krænkelse.

Retten til privatliv har for andre mere noget at gøre med en ret til selv at beslutte, hvem der skal have adgang til den private sfære, hvad enten der er tale om personfølsomme eller ikke-personfølsomme oplysninger. Det er i denne forståelse ikke så væsentligt at definere præcist, hvor grænsen mellem privatsfæren og den offentlige sfære ligger. Men det er derimod vigtigt, at det enkelte individ har ret til, inden for visse grænser, selv at definere hvem der har adgang til privatsfæren. I denne forståelse af privatlivsbegrebet er der således mere fokus på autonomi end på integritet. Mere fokus på selvbestemmelse end på beskyttelse.

Helt overordnet kan man sige, at begrebet privatliv er tæt knyttet til en række etiske begreber som værdighed, autonomi og integritet. Den konkrete udfyldning af en så bred formulering af privatlivet giver naturligvis anledning til fortløbende diskussioner blandt jurister, moralfilosoffer, lovgivere og lægfolk. Det er med andre ord ikke så nemt at definere ”retten til privatliv”, så enhver kan anerkende denne rets nærmere indhold. Men de fleste kan som regel godt se, at det er det, der er på færde, når de støder på et eksempel på en krænkelse af privatlivet.

Hvor vidt rækker beskyttelsen af en persons privatliv?

Registrering og anvendelse af oplysninger om borgerne kan godt udgøre et indgreb i den enkeltes frihed og privatliv og udløser som sådan et beskyttelsesbehov. Antager man, at kernen i retssikkerhedsbegrebet er kravet om hjemmel, før myndighederne kan gøre indgreb i borgernes forhold, kan retssikkerheden godt være i orden, selv om staten er tillagt væsentlige beføjelser til at indsamle, registrere og sammenkøre oplysninger om borgerne. Det skal bare være klart for borgerne, at det offentlige har disse beføjelser, ligesom det skal fremgå klart af lovgivningen, hvornår de kan anvendes. Har man en lidt bredere tilgang til begrebet retssikkerhed, kan man argumentere for, at retssikkerhed også indebærer en materiel beskyttelse af borgernes integritet og autonomi, som de fremgår af grundlovens frihedsrettigheder og menneskerettighedskonventionerne³¹. Disse grundlæggende værdier sætter grænser for, hvilke indgreb i borgernes autonomi og integritet, der via lov kan tillades.

I forbindelse med debatten om oprettelsen af det nuværende DNA-profil-register diskuterede man rækkevidden af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8. Der var ikke enighed om, hvorvidt optagelse af DNA-profiler i et register faktisk må antages at udgøre et indgreb i retten til respekt for privatlivet efter artikel 8, stk. 1³².

Mette Hartlev sammenfatter diskussionen om rækkevidden af artikel 8 i sin afhandling "Fortrolighed i sundhedsretten – et patientretligt perspektiv"³³:

31 Se Hartlev, Mette "Fortrolighed i sundhedsretten – et patientretligt perspektiv", 2005, s. 158-159.

32 Vestre Landsret har ved dom (se Ugeskrift for Retsvæsen 2000, s. 2101) afvist, at Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8, stk. 1 om beskyttelse af privatlivet er til hinder for, at politiet kan opbevare fingeraftryk vedrørende sigtede personer, som senere er blevet frifundet.

33 Side 172-173.

”Afgrænsningen af privatlivet berører spørgsmålet om alle personoplysninger er omfattet, eller om beskyttelsen kun omfatter følsomme personoplysninger. Flere forfattere anfører her, at domstolen vil opfatte alle personoplysninger som tilhørende privatlivet. Karakteren af de enkelte personoplysninger kan imidlertid have betydning for, hvornår menneskerettighedsdomstolen vil statuere, at der foreligger en krænkelse af privatlivet. Her lægger domstolen vægt på, hvilken type personoplysning der er tale om. Jo mere følsomme data der er tale om, desto mindre skal der til, før man vil statuere, at der foreligger en krænkelse.” [...]: ”Andre faktorer end karakteren af de behandlede personoplysninger har også betydning for, om der foreligger en krænkelse. Det gælder således den måde oplysningerne er blevet behandlet på, herunder hvorvidt den registrerede var klar over behandlingen eller havde givet samtykke til det. Det tillægges også vægt, hvilke konsekvenser behandlingen har for den registrerede herunder om den registrerede bliver stillet i et dårligt lys eller i øvrigt risikerer skadevirkninger.”.

Hvis der er tale om et indgreb efter artikel 8, stk. 1, følger det imidlertid af artikel 8, stk. 2, at et sådant indgreb kan være retfærdiggjort under visse betingelser:

- For det første skal registeret have hjemmel i national ret (jf. formuleringen ”...i overensstemmelse med loven...”).
- For det andet skal registeret varetage et af de formål, der er opregnet i bestemmelsen, d.v.s. ”af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder eller friheder”.
- Endelig skal registreringen være proportional i forhold til de forfulgte formål (jf. formuleringen ”...er nødvendige i et demokratisk samfund...”).

Optagelse og opbevaring af DNA-profiler i det nuværende register har klar hjemmel i den nuværende lov om Det Centrale DNA-profilregister. Formålet med registeret er – set i relation til konventionens udtryk – bl.a. at ”forebygge ... forbrydelse” og for at ”beskytte andres ... rettigheder”.

I forhold til konventionen vil spørgsmålet derfor navnlig være, om registreringen – i det omfang den anses for et indgreb i retten til privatlivet – kan antages at være proportional i forhold til de forfulgte formål. D.v.s. en vurdering af DNA-profil-registerets betydning for efterforskningen set i forhold til andres ret og frihed. Det nuværende register, hvor også sigtede personer er registreret, er vedtaget af Folketinget, som altså ikke har anset det for at stride mod konventionen. Spørgsmålet er herefter, om et register med DNA-profiler fra *samtliche* borgere må anses for at opfylde proportionalitetsprincippet i artikel 8. Med andre ord, om et sådant register er ”nødvendigt i et demokratisk samfund”.

Det skal også her nævnes, at Europarådets rekommandation om brug af DNA-analyse i straffesager (Recommendation no. R (92)¹ on the use of analysis of deoxyribonucleic acid (DNA) within the framework of the criminal justice system) i artikel 8 fastslår, at der kun må ske registrering af DNA-profiler fra personer, der er blevet dømt for en straffelovsovertrædelse. Danmark har taget forbehold overfor rekommandationen (se i øvrigt om rekommandationen på side 49).

4.3. Persondataskyttelse

Politiet opbevarer i vidt omfang de oplysninger, som de kommer i besiddelse af ved legemsindgreb under en efterforskning. For nogle oplysningers vedkommende sker der oplagring i særlige registre, hvorved oplysningerne ved hjælp af søgesystemer bliver let tilgængelige. Dette gælder bl.a. for fingeraftryksregisteret og for DNA-profilregisteret. Behovet for en etisk vurdering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register retter sig som nævnt ovenfor i høj grad mod selve eksistensen af registeret, især på grund af den systematisering, der finder sted og den lette søgeadgang, som muliggør anvendelse af oplysningerne. For mange vil et vigtigt spørgsmål på denne baggrund være i hvilket omfang, der kan ske misbrug af registeret og af de biologiske prøver, som profilerne er udledt af. Som nævnt i forrige afsnit kan en krænkelse af privatlivet efter nogles opfattelse udgøres af selve eksistensen af registeret og andres adgang til eller brug af den viden,

som registeret repræsenterer. For andre vil det afgørende være, om der sker en uautoriseret adgang til registeret og en brug af de oplysninger, som kan udledes af registeret og de bagved liggende biologiske prøver på en måde, som er uforenelig med registerets formål. Retten til privatliv og beskyttelsen af personlige data er således tæt forbundet.

I det følgende beskrives databeskyttelsesrettens generelle grundprincipper og hvilke regler og procedurer, der gælder i forhold til oplysninger udledt af biologisk materiale. Udtagelse og opbevaring af biologisk materiale sker primært inden for sundhedssektoren. Disse biobanker inddrages derfor også til en vis grad, og det søges belyst, i hvilke omfang politiet har adgang til oplysninger herfra. Især PKU-registeret er interessant i denne sammenhæng, da dette register er tilknyttet en biobank, der dækker stort set hele den danske befolkning, født efter 1982.

Internationale regler

Af Europarådets Konvention nr. 108 om beskyttelse af det enkelte menneske i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger (1981) fremgår det af artikel 1, at konventionen har til formål, *”at sikre det enkelte menneske respekt for dets grundlæggende rettigheder og andre rettigheder, især for retten til privatlivets fred, i forbindelse med elektronisk databehandling af personoplysninger om den pågældende (databeskyttelse).”* Europarådets medlemslande – herunder Danmark – er forpligtede til at følge bestemmelserne i konventionen.

I medfør af konventionen er udstedt rekommandation R(87)15 om politiets brug af persondata. Danmark har fuldt ud tilsluttet sig denne.

Den danske stat er som medlem af EU forpligtet til at gennemføre EU direktiv 95/46/EF af 24. oktober 1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger i dansk ret. Dette er sket med *lov om behandling af personoplysninger*, som trådte i kraft i 2000. De enkelte nationalstater kan fastsætte undtagelser til direktivets anvisninger, når det drejer sig om strafferetlig efterforskning. Dette er dog ikke sket i væsentlig grad i den danske implementering.

I UNESCOs International Declaration on Human Genetic Data (2003) fremgår det af artikel 1, at formålet med deklARATIONEN er at *"ensure the respect of human dignity and protection of human rights and fundamental freedoms in the collection, processing, use and storage of human genetic data, human proteomic data³⁴ and the biological samples from which they are derived (...)"*.

Europarådets ministerkomité fastsatte i 1992 Recommendation no.R (92)1 on the use of analysis of deoxyribonucleic acid (DNA) within the framework of the criminal justice system. Rekommandationen indeholder blandt andet anbefalinger vedrørende anvendelse, indhentelse og opbevaring af DNA-profiler i forbindelse med behandling af straffesager. I rekommandationens artikel 8 er der fastsat visse begrænsninger på opbevaringstiden ikke blot for de biologiske prøver, men også analyser og oplysninger, der er udledt heraf.

Danmark har ikke tilsluttet sig rekommandationen. Dette skyldtes først og fremmest artikel 8, der bl.a. ville indebære, at det måske eneste eller i alt fald afgørende bevis for en tiltalts skyld efter nogen tid skulle fjernes fra straffesagens akter. Dette ville efter den danske opfattelse være et alt for vidtgående krav. Holland, Tyskland og Norge har også taget forbehold til rekommandationens bestemmelse om opbevaring af DNA-profiler³⁵.

Databeskyttelsesprincipper

Den danske persondatalov hviler på en række almindelige principper. Det drejer sig om følgende principper³⁶:

- Når man behandler personoplysninger, skal det ske i overensstemmelse med god databehandlingskik. Dette indebærer, at den dataansvarlige nøje skal overholde reglerne i loven, såvel i ånd som bogstav og ikke må forsøge at omgå reglerne.
- Når en dataansvarlig samler personoplysninger ind, skal det stå klart, hvilket formål oplysningerne skal bruges til, og formålet skal

34 D.v.s. de data, der kan udledes af de proteiner, som generne koder for.

35 Refereret fra rapport om "Etablering af et DNA-profilregister – med henblik på behandling af straffesager", Justitsministeriet, 1996, s. 35.

36 Refereret fra "Persondataloven" udgivet af Datatilsynet, juli 2000.

være sagligt set i forhold til de opgaver, den pågældende myndighed m.v. skal løse. Det er ikke tilladt at indsamle oplysninger, hvis man ikke aktuelt har noget at bruge dem til, men blot forventer at der senere opstår et formål.

- En senere behandling må ikke være uforenelig med det formål, som oplysningerne oprindeligt blev indsamlet til. Indsamlede oplysninger kan efterfølgende principielt godt anvendes til et andet end det oprindelige formål, blot den senere anvendelse ikke er uforenelig med det formål, som oplysningerne oprindeligt blev indsamlet til. Hvis den senere behandling direkte modarbejder eller skader det oprindelige formål, er det klart, at behandlingen ikke kan finde sted. Herudover må det vurderes konkret, om en senere behandling må anses for så uvedkommende i forhold til det oprindelige formål, at den ikke kan accepteres.
- Indsamlede oplysninger må ikke omfatte mere end nødvendigt, formålet taget i betragtning. Dette skal bidrage til at sikre mod en unødvendig ophobning af personoplysninger. Loven bygger altså på det princip, at offentlige myndigheder og private virksomheder m.v. ikke må indsamle og registrere flere oplysninger om den enkelte borger, end hvad der er nødvendigt.
- Den dataansvarlige skal sikre sig, at der ikke behandles urigtige eller vildledende oplysninger. Viser det sig alligevel, at der behandles oplysninger som er urigtige eller vildledende, skal disse snarest muligt slettes eller rettes. Disse krav skal bidrage til at sikre den bedst mulige datakvalitet.
- Indsamlede oplysninger skal slettes eller anonymiseres, når det ikke længere er nødvendigt for den dataansvarlige at være i besiddelse af oplysningerne i en form, der gør det muligt at identificere den enkelte person. Også dette krav skal sikre mod dataophobning.

Et vigtigt element inden for databeskyttelse er endvidere at sikre, at uvedkommende ikke får adgang til lagrede data. Et yderligere princip er derfor *datasikkerhedsprincippet*. Dette indebærer, at personoplysninger skal opbevares på en måde, som sikrer mod ulovlig eller hemmelig indtrængen, sletning, ændring, videregivelse m.m. Dette gør sig gældende særligt for *personfølsomme* data. Personfølsomme data kan bl.a. være informationer, der fortæller noget om vedkommende persons racemæssige eller etniske baggrund, politiske, religiøse eller filo-

sofiske overbevisning, fagforeningsmæssige tilhørsforhold og oplysninger om helbredsmæssige og seksuelle forhold.

Et eksempel kan være fra sundhedssektoren, hvor en patient kan have et ønske om, at ikke alle oplysninger om ham eller hende kommer frem. Begrundelsen kan være, at oplysningerne kan medvirke til at forme andres opfattelse af patienten på en måde, som patienten ikke ønsker, og som måske kan stille patienten dårligere, end hvis disse oplysninger ikke var kendte. Dette kunne være tilfældet i forbindelse med personfølsomme oplysninger om for eksempel kontakt med det psykiatriske behandlingssystem, om misbrugsproblemer eller om seksualitet og seksuelt overførte sygdomme. Alt sammen er det oplysninger af så følsom og privat karakter, at der for patienten kan være en frygt for, at f.eks. lægers kendskab til dem kan få betydning for synet på patienten og på den behandling, som patienten får.

Også i andre situationer kan en sådan frygt være til stede – berettiget eller uberettiget. Der kan være personfølsomme oplysninger, man ikke ønsker, at familie, venner eller arbejdsgiver skal være i besiddelse af. Og der kan være oplysninger, som man ikke ønsker, at ens sagsbehandler skal være i besiddelse af. Igen fordi kendskab til disse oplysninger kan påvirke forholdet til familie, venner eller arbejdsgiver – eller forringe den behandling, man som person modtager af en sagsbehandler, hvis billede af én er farvet af sensitive oplysninger.

De oplysninger, der registreres i et DNA-profil-register, er alene oplysninger om en persons identitet. Man kan derfor diskutere, om dette overhovedet er en personfølsom oplysning. I persondataloven hører identifikationsoplysninger til kategorien af ”almindelige personoplysninger”. Oplysninger om strafbare forhold betragtes imidlertid som følsomme oplysninger. I denne sammenhæng skal endvidere bemærkes, at registeret bygger på en biologisk prøve, som efterfølgende opbevares. Af denne biologiske prøve kan der udledes personfølsomme data, bl.a. om vedkommendes helbredsmæssige status. Biobanker betragtes retligt som data, og diskussionen om databeskyttelse har på denne baggrund stor relevans.

Adgang til data

Uanset en persons berettigede ønske om, at andre ikke får adgang til

oplysninger om vedkommende, kan der i nogle situationer være modstående hensyn, enten til andre privatpersoner eller til offentlige myndigheders virke, der er vigtigere end hensynet til vedkommendes krav på fortrolighed.

Hvornår offentlige myndigheder kan videregive oplysninger om borgerne er fastsat i persondataloven. Der skelnes i loven mellem almindelige oplysninger, personfølsomme oplysninger og andre følsomme oplysninger. Hvornår det er berettiget at udlevere oplysninger, afhænger af hvilken kategori oplysningerne tilhører. Er betingelserne for videregivelse opfyldt, må myndigheden udlevere oplysningerne til f.eks. politiet. Afslår myndigheden imidlertid en sådan henvendelse fra politiet, skal politiet have en kendelse fra retten, der pålægger vedkommende myndighed at udlevere oplysningerne. Det følger af retsplejelovens regler, at retten kan pålægge personer og offentlige myndigheder at forevise eller udlevere materiale, der antages at have betydning som bevismiddel. Dette gælder dog ikke for personer – herunder læger, advokater og præster - der som udgangspunkt er udelukket fra at vidne og dermed også fra at blive pålagt at fremvise bevismateriale, der knytter sig til deres virke. Retten kan dog desuagtet give disse personer, f.eks. en læge, pålæg om udlevering *hvis* udlevering af det pågældende bevismiddel må anses for at være af afgørende betydning for sagens udfald, og sagens beskaffenhed og dens betydning for vedkommende part eller samfundet findes at berettige til, at der gives pålæg om udlevering³⁷.

Adgang til sundhedssektorens data

I *lov om patienters retsstilling* (fra 1. januar 2007 *sundhedsloven*) er der taget højde for en patients ret til selv at bestemme, om personfølsomme oplysninger må videregives til andre eller bruges i andre sammenhænge. Dette er sket med bestemmelser om, at patienten på et informeret grundlag skal give samtykke til videregivelse af informationer til f.eks. offentlige myndigheder. I en konkret situation kan det dog komme på tale at videregive oplysninger uden patientens samtykke, hvis der foreligger tilstrækkeligt tungtvejende grunde hertil³⁸. Et eksempel kan være oplysninger videregivet til politiet i en situation, hvor lægen skønner, at hensynet til opklaring af en alvorlig forbrydelse som for

37 Retsplejelovens § 804, stk. 4, jf. § 170, stk. 2.

38 Lov om patienters retsstilling § 26, stk. 2. (fra 1. januar 2007 Sundhedsloven § 43, stk. 2)

eksempel drab, voldtægt, strafbare overgreb mod børn og lignende er vigtigere end patientens krav på fortrolighed. Der må ikke videregives oplysninger til politiet mod patientens ønske, hvis det drejer sig om mindre alvorlige forbrydelser. I særlige situationer kan politiet som beskrevet ovenfor anmode om at få en kendelse fra en dommer med henblik på, at sundhedspersonalet forpligtes til at udlevere oplysninger om patienten. Dette kan som nævnt ske, hvis en dommer skønner, at disse oplysninger er afgørende for opklaringen af en meget alvorlig forbrydelse, og der ikke er andre muligheder for at få disse oplysninger.

En del oplysninger indhentet i undersøgelses- og/eller behandlingsregi overføres til sundhedssektorens egne registre uden patientens samtykke. Som eksempel kan nævnes Sundhedsstyrelsens Landspatientregister, som er et nationalt register over patienter behandlet ved de danske sygehuse. Landspatientregisteret blev oprettet i 1976. I dette register registreres alle patienters kontakter med sygehusvæsenet, herunder patientens CPR-nummer og diagnose. Baggrunden for, at disse registreringer ikke er underlagt patientens selvbestemmelse er hensyn, der betragtes som mere tungtvejende end hensynet til patientens eventuelle ønske om ikke at blive opført i sådanne registre. Baggrunden for sådanne registreringer er oftest et ønske om at følge udviklingen inden for et bestemt område for derved bedre at blive i stand til at påvirke og eventuelt ændre en u hensigtsmæssig udvikling. I bemærkningerne til sundhedsloven³⁹ anføres, at overvågning af sundhedsforholdene sker ud fra en samfundsmedicinsk indfaldsvinkel, som tilstræber en forbedring af folkesundheden for grupper af befolkningen eller befolkningen som helhed. Disse registre er omgivet af foranstaltninger, der skal sikre, at ingen uvedkommende får adgang hertil.

Der er i lov om patienters retsstilling (fra 1. januar 2007 sundhedsloven) fastsat særlige regler for patientens selvbestemmelse over for afgivet *biologisk materiale*⁴⁰. Når patienten har afgivet biologisk materiale i forbindelse med undersøgelse og/eller behandling, kan patienten beslutte, at dette materiale kun må anvendes til behandling

39 Bemærkningerne til § 216, FT 2004-05, 2. samling. L 74.

40 Lov om patienters retsstilling kapitel 3a. (fra 1. januar 2007 sundhedslovens, kapitel 7)

af den pågældende og til formål, der har en umiddelbar tilknytning hertil. Denne beslutning registreres i så fald i Vævsanvendelsesregisteret. Patienten kan som udgangspunkt kræve, at biologisk materiale, som patienten har afgivet i forbindelse med behandling, skal destrueres. Patienten har derudover mulighed for at få materialet udleveret, hvis den pågældende kan godtgøre en særlig interesse heri. Både destruktion og udlevering kan afslås, hvis patientens interesse heri findes at burde vige for afgørende hensyn til offentlige eller private interesser. Har patienten ikke ladet sig registrere, er der mulighed for at anvende det biologiske materiale til andre formål end behandling af patienten selv, f.eks. til videnskabelig brug. Som nævnt ovenfor skal indsamling af materiale altid ske til et bestemt formål. Senere brug af oplysningerne må ikke være uforenelig med disse formål. Senere behandling af oplysninger, der alene sker i historisk, statistisk eller videnskabeligt øjemed, anses ikke for uforenelig med formålsbestemthedsprincippet.

4.4. Eksempler på registre

I det følgende belyses tre – i denne sammenhæng – centrale registre. Det ene eksempel er fra et af politiets egne registre – Det Centrale Fingeraftryksregister. Dette register bygger på et underliggende materiale i form af fingeraftryk og har samme formål som DNA-profil-registeret, nemlig identifikation under efterforskning. Det andet eksempel er fra sundhedssektoren – PKU-registeret. Dette register er i denne sammenhæng interessant, da det for det første bygger på biologisk materiale (som stadig opbevares) og for det andet dækker stort set hele den del af den danske befolkning, der er født efter 1982. Et tredje eksempel er CPR-registeret - en befolkningsdækkende registrering, som bygger på tildeling af et nummer til hver enkelt borger, som herved entydigt kan identificeres. Dette register har primært et administrativt formål.

Efterforskning - Det Centrale Fingeraftryksregister

Det Centrale Fingeraftryksregister fungerer som et redskab for politiet til at identificere formodede gerningsmænd på baggrund af efterladte spor – her fingeraftryk – på ofre, gerningssteder, effekter m.v. Fingeraftryk er en af en række tekniske hjælpemidler, der kan være med til at afsløre, hvem der har begået en forbrydelse. Fingeraftryk varierer fra menneske til menneske og kan derved være egnet til at

skaffe bevis for en forbryders identitet. Denne anvendelse af fingeraftryk, der går tilbage til slutningen af 1800-tallet, er blevet af endnu større betydning, efter at der i mange lande – for Danmarks vedkommende i 1989 – er indført edb-registrering af fingeraftryk af en række personer, som tidligere har været indblandet i en straffesag. Registeret er placeret hos Rigspolitichefen, Kriminalteknisk Afdeling.

Registeret består af personidentificerede fingeraftryk i de tilfælde, hvor retsplejelovens regler giver mulighed herfor. Derudover sker der indkodning af uidentificerede fingeraftryk, der er optaget på gerningssteder m.v. Når Kriminalteknisk Afdeling herefter modtager nye fingeraftryk, foretages sammenligning med de allerede registrerede aftryk. Ved denne søgning kan der være mulighed for at identificere en gerningsmand, eller at få viden om, at den samme – indtil videre uidentificerede – person har været på flere forskellige gerningssteder. Registreringen muliggør således, at det meget hurtigt kan afsløres, om de registrerede personer begår anden kriminalitet, hvor der er efterladt fingeraftryk af den formodede gerningsmand⁴¹.

Afgivelse af fingeraftryk hører under de straffeprocessuelle tvangsindgreb, og i praksis en vigtig gruppe. Selve det legemlige indgreb må karakteriseres som værende af meget lidt indgribende karakter (karakteriseres i retsplejeloven som en ”legemsbesigtigelse”) og kan efter retsplejelovens regler ske som led i efterforskningen af en konkret, verserende sag. Betingelsen for at optage fingeraftryk af en sigtet person er, at den pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der er undergivet offentlig påtale, og at indgrebet må antages at være af væsentlig betydning for efterforskningen. Optagelse af fingeraftryk med henblik på senere identifikation (d.v.s. med henblik på registrering) kan ske, uden at der er behov for det i den konkrete sag, d.v.s. der gælder ikke et indikationskrav. Kriminalitetskravet og mistankekravet gælder derimod. For at sikre, at politiets registre over fingeraftryk kun indeholder oplysninger om personer, der har været indblandet i lovovertrædelser af en vis grovhed, har man fundet det rimeligt, at fravigelsen af indikationskravet er kombineret med et skærpet kriminalitetskrav, således at der stilles krav om, at den

41 ”Etablering af et DNA-profilregister – med henblik på behandling af straffesager”. Rapport afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, 1996, s. 7.

pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 1/2 år eller derover.

Baggrunden for, at man har fundet det acceptabelt, at fingeraftryk kan opbevares i et register, uanset der ikke rejses tiltale, eller personen frifindes, er, at et fingeraftryk ikke kan genkendes af udenforstående og derved ikke ved det blotte syn heraf kan skabe mistanke om, at en bestemt person har været indblandet i kriminalitet. Man anser derfor misbrugsrisikoen for minimal. Samtidig er det, særligt i tyverisager, hvor recidivhyppigheden er stor, for politiet ofte af væsentlig betydning, at man har mulighed for at identificere gerningsmanden ved hjælp af fingeraftryk optaget i anledning af tidligere forhold. De kan også være af betydning uden for straffesager, f.eks. ved eftersøgninger eller ved identifikationer, herunder også af dødfundne personer. Optagelse af fingeraftryk kan gennemtvinges af politiet. Beslutningen herom træffes ligeledes af politiet.

Det kan være aktuelt at optage fingeraftryk af ikke-sigtede personer, f.eks. som kontrolaftryk eller sammenligningsaftryk med henblik på at udskille de uinteressante fingeraftryk, som er fundet på gerningsstedet, og som tilhører anmeldere, gæster, personale m.v., som er uden for mistanke. Også over for sådanne personer kan optagelse af fingeraftryk gennemtvinges. Dette kan dog kun komme på tale, hvis efterforskningen vedrører en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 1/2 år eller derover, og indgrebet må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen. Beslutningen kan ikke træffes af politiet på egen hånd, men skal træffes af retten. Giver vedkommende samtykke til optagelse af fingeraftryk, gælder disse betingelser ikke. Politiet må dog ikke efterfølgende opbevare fingeraftryk vedrørende personer, der ikke har været sigtet.

Sundhed - PKU-registeret

Siden midten af 1970-erne har alle nyfødte danskere med forældrenes samtykke fået taget en blodprøve med henblik på undersøgelse for visse sygdomme. Denne blodprøve består af 3 dråber blod, der 5-10 dage efter fødslen indsamles med henblik på neonatal screening. I dag undersøges for phenylketonuri (PKU), som er en stofskiftesygdom, som ubehandlet medfører, at barnet bliver psykisk svært udviklingshæmmet. Opdages sygdommen tidligt vil barnet udvikle sig nor-

malt med diætbehandling. Phenylketonuri ses hos ca. 1 ud af 12.000 nyfødte. Blodprøven undersøges også for medfødt lavt stofskifte, som ubehandlet medfører dværgvækst og hjerneskade. Opdages denne sygdom tidligt, vil barnet udvikle sig normalt med hormonbehandling. Medfødt lavt stofskifte ses hos ca. 1 ud af 3.400 nyfødte. Endelig undersøges blodprøven for medfødt toxoplasmose, som skyldes, at moderen er blevet smittet med toxoplasmose under graviditeten. Ubehandlet kan denne sygdom medføre, at barnet får nedsat syn og hjerneskader. Behandling af infektionen i barnets første leveår kan hos de fleste forhindre skaderne i at opstå. Medfødt toxoplasmose ses hos ca. 1 ud af 3.000 nyfødte.

Siden 1982 er blodprøven efter undersøgelsen opbevaret på et stykke træpapir i et aflåst og beskyttet fryserum på Statens Serum Institut, og data fra prøven opbevaret først i et manuelt aflåst kartotek og siden 1994 på edb (PKU-registeret). PKU-registeret er således delt i to. Det ene med blodprøverne, der kun er forsynet med et løbenummer. Det andet er en database, der indeholder oplysninger om barnets CPR-nummer, moderens CPR-nummer og en række andre oplysninger, bl.a. prøvetagningsdatoen, rekvirerende afdeling, barnets vægt samt fødselsuge. Filtretpapiret og de øvrige oplysninger opbevares aflåst hver for sig i to forskellige bygninger og er reguleret ved et sæt godkendte forskrifter. I 2012 vil stort set alle danskere under 30 år være omfattet af registeret. I øjeblikket opbevares 1,8 mio. blodprøver. Ca. 1 % af prøverne destrueres efterfølgende efter forældrenes ønske.

Baggrunden for efterfølgende at opbevare blodprøven og registreringen er primært af hensyn til barnet. Det kan på et senere tidspunkt blive aktuelt at dokumentere den udførte analyse, f.eks. hvis et barn udvikler sig langsomt. Prøven kan derudover være med til at afdække årsager til udvikling af et handicap eller en sygdom hos et barn. I forbindelse med et spædbarns eller et ældre barns død, i tilfælde hvor dødsårsagen ikke har kunnet opklares på anden måde, kan PKU-kortet være medvirkende til at forsøge at klarlægge den mulige dødsårsag. Derudover gemmes prøverne for at kunne forbedre eksisterende og udvikle fremtidige screeningsmetoder. Endelig anvendes registeret til forskningsbrug. Særligt til afdækning af arvelige sygdomme har registeret stor forskningsværdi og anses af mange som en national forskningsressource af stor værdi.

Principperne for prioritering⁴² af anvendelsen af prøvemateriale i PKU-biobanken er som følger:

- 1.prioritet. Til analyseformål for barnet/forældrene.
- 2.prioritet. Udvikling af nye analysemetoder for medfødte sygdomme.
- 3.prioritet. Forskningsprojekter.

Den opbevarede prøve skal således primært komme barnet/forældrene til gode. Muligheden for, at barnet senere kan få glæde af prøven, er utvivlsomt en væsentlig årsag til, at forældrene giver deres samtykke til opbevaring⁴³.

Adgangen til prøvematerialet afhænger af til hvilket formål, registerets oplysninger skal anvendes.

Skal registeret anvendes til *forskningsbrug*, skal der til den ansvarlige for PKU-bankens drift indsendes en ansøgning med projektbeskrivelse. Ansøgningen bedømmes herefter af Biobankens styrekomité for videnskabelige forskningsformål. Styrekomitéen består af to medlemmer fra Statens Serum Institut samt tre medlemmer, der ikke er ansat på stedet. Det er styrekomitéens opgave at bedømme indsendte videnskabelige projekter og give afslag respektive tilladelse til udlevering af prøvemateriale. Derudover skal der forinden indhentes tilladelse fra det videnskabsetiske komitéssystem samt Datatilsynet. Af eksempler på gennemførte forskningsprojekter kan nævnes belysning af årsager til vuggedød samt årsager til læbe- og ganespalte.

Også *politiet* kan have et ønske om at anvende de opbevarede prøver til brug for udførelse af en DNA-analyse. Med en dommerkendelse har politiet bl.a. fået udleveret PKU-kortene på ofrene i en sag fra 2001, hvor en mand blev idømt fængsel på livstid for drab på en kvinde og hendes to sønner. Ligene er aldrig blevet fundet, men man fandt under efterforskningen biologiske spor efter ofrene. DNA-profilen udføres ikke på Statens Serum Institut, men blodprøven sendes til Retsgenetisk Afdeling.

42 Grunden til sådanne prioriteringsovervejelser er, at der i sagens natur kun er ganske lidt materiale at gøre brug af.

43 "Grundlag for anvendelse af PKU-biobanken på Statens Serum Institut som nationalforsknings-ressource", 2004.

Også i *identifikationsøjemed* er PKU-kortene blevet anvendt (med samtykke fra de involverede). Dette er sket dels i forbindelse med flyulykken i Linate-lufthavnen i Milano oktober 2001, hvor børnenes trækpapir var medvirkende til at identificere de omkomne forældre, dels i forbindelse med tsunami-katastrofen i Asien, hvor der blev udleveret PKU-kort på to piger med henblik på identifikation via DNA-profiler.

Administration - folkeregistrering⁴⁴

Egentlig folkeregistrering har fundet sted i Danmark siden 1924⁴⁵. Baggrunden for indførelse af disse registreringer var for det første, at kommunernes udgifter havde været stigende gennem nogle år. Det var derfor nødvendigt at sikre, at der indgik tilsvarende indtægter. Og disse indtægter skulle hentes hos borgerne. Det kunne således ikke nytte, at kommunen ikke vidste, hvor skatteydere, alimentanter⁴⁶ m.m. opholdt sig. Kendskab til borgernes opholdssted var også af interesse for politiet, som ville kunne bruge registrene i deres eftersøgning af forsvundne personer. Også på andre måder kunne sådanne registre tjene den kommunale administration, f.eks. ved udarbejdelse af valglisten. Registrene kunne ligeledes bruges til udarbejdelse af befolkningsstatistik og til genealogiske, biologiske og antropologiske undersøgelser.

I årene efter 2. Verdenskrig overgik administrationen gradvist til anvendelse af hulkort, og i løbet af få år fik hulkortanlæggene overordentlig stor betydning for den kommunale forvaltning, herunder folkeregistreringen. I 1961 nedsatte Indenrigsministeriet et udvalg, som i forbindelse med indførelse af elektronisk databehandling i den offentlige forvaltning skulle overveje omfanget og formen for de kommunale folkeregistres deltagelse heri. Udvalget skulle endvidere overveje, i hvilket omfang databehandlede oplysninger fra folkeregistrene ville kunne anvendes af andre administrationsgrene, herunder hvorvidt indførelse af et fast løbenummer for hver indbygger, kunne tilrådes. Bag sammenkædning af folkeregistrene med elektronisk databehandling lå planerne om indførelse af kildeskatten.

44 Oplysningerne om baggrunden for CPR er fra "Folkeregistrering – 75 år i 1999" af Willumsen, Hanne, specialkonsulent i Indenrigsministeriets CPR-kontor.

45 Den første lov om folkeregistre blev vedtaget som lov nr. 57 af 14. marts 1924.

46 En person, der betaler underholdsbidrag til børn eller fraskilt ægtefælle.

I 1963 kom udvalget med betænkning nr. 329 om folkeregistrenes medvirken ved indførelse af elektronisk databehandling i den offentlige forvaltning m.v. Et hovedelement i udvalgets forslag var indførelse af et fælles personnummersystem i den offentlige forvaltning. Formålet hermed var at bedre identificerings- og referencemulighederne og desuden at forenkle den maskinelle databehandling.

Ved fremsættelsen af lovforslaget den 28. november 1967 udtalte indenrigsministeren, at lovforslaget fjernede overflødige bestemmelser i den hidtidige lov, og samtidig moderniseredes loven, så der åbnedes for videregående muligheder for den rationalisering af folkeregistervæsenet, som allerede var påbegyndt, og som forudsattes fortsat i forbindelse med anvendelsen af edb. Debatten under førstebehandlingen den 8. december 1967 var ”ualmindelig venlig”. Det konservative medlem Poul Schlüter kaldte forslaget for ”noget af det mindst kontroversielle en minister i lang tid har præsenteret i Tinget”. Uanset denne bemærkning var flere af ordførerne fremme med betænkeligheder ved de vide bemyndigelsesbestemmelser, og der var også nogen bekymring for, hvem der kunne få adgang til oplysningerne. Til bekymringerne over bemyndigelserne bemærkede ministeren, at det var fornuftigt ikke at fylde lovene med for mange detailbestemmelser, som man kunne være nødt til at ændre alt afhængig af, hvor hurtigt udviklingen gik. 2. behandling fandt sted den 22. maj 1968, og loven blev vedtaget ved 3. behandling den 29. maj 1968.

Loven er siden ændret flere gange. Ved seneste større lovændring⁴⁷ i 2000 anførtes i bemærkningerne til lovforslaget, at dette samlet skulle skabe den rette balance mellem på den ene side hensynet til borgernes privatliv og personlige integritet og på den anden side hensynet til at effektivisere den offentlige administration og det private erhvervs- liv. Der er således sket meget, siden der i 1924 blev indført folkeregistre over hele landet. Udviklingen på folkeregistreringsområdet er især gået meget stærkt siden etableringen af CPR-systemet i 1968. Fra starten i 1968 blev CPR – uden for kommunalt regi – kun brugt af kilde- kattesystemet, ATP og Danmarks Statistik. Nu anvendes CPR – og

47 Se L 3, FT 99-2000, fremsat 6. oktober 99. Lovforslaget blev vedtaget som lov nr. 426 af 31. maj 2000.

CPR's adresser – i alle dele af den offentlige sektor og inden for lovgivningens rammer også i den private.

Af den nugældende vejledning om folkeregistrering⁴⁸ fremgår, at CPR er et centralt, landsdækkende grundregister administreret af Indenrigs- og Sundhedsministeriet sammen med kommunerne. Hovedformålet med loven er at sikre, at der tildeles alle, som bor i Danmark, et personnummer med henblik på en sikker identifikation af disse. Endvidere er det et formål, at der i relation til personnummeret registreres grundlæggende personoplysninger, herunder bopælsadresse, om de pågældende, som kan videregives til offentlige myndigheder og private, der har en berettiget interesse heri.

48 Vejledning nr. 51 af 13. juni 2002.

KAPITEL 5

Retssikkerhed og privatlivets fred – etiske synspunkter

Det Etske Råd har diskuteret, hvorvidt der bør oprettes et befolkningsdækkende DNA-profil-register, som vil kunne effektivisere efterforskning i strafferetligt regi og i civilt regi i forbindelse med identifikation af ofre for masseulykker.

I dette kapitel fremlægger Det Etske Råd sine overvejelser vedrørende de etiske aspekter ved oprettelsen af et sådant register. I afsnit 5.1. belyses hensynet til at fremme et gode – den samfundsmæssige interesse i at forebygge og opklare forbrydelser. I afsnit 5.2. diskuteres aspekter af borgernes rettigheder i form af respekt for den enkeltes frihed til at disponere over sin egen krop, respekten for den enkeltes privatliv samt hensynet til at undgå skade i form af misbrug. Også proportionalitetsprincippet inddrages i dette afsnit. Endelig fremlægges i afsnit 5.3. de hovedsynspunkter, som rådet er kommet frem til i sine overvejelser.

5.1. Hensynet til at forebygge og opklare forbrydelser

Der er ingen tvivl om, at DNA-analyse til brug for personidentifikation er en velegnet metode, der med hensyn til sikkerhed langt overgår de hidtidige metoder, der er anvendt i forbindelse med analyse af biologiske spor under opklaring af forbrydelser. Anvendelsen af metoden har medvirket til at øge politiets efterforskningsmuligheder, og er i dag et væsentligt redskab for politiet.

Et register, der indeholder DNA-profiler fra hele den danske befolkning, kan medvirke til yderligere at effektivisere politiets efterforskning af forbrydelser. Og kan medvirke til at sikre, at man ikke dømmer en uskyldig. Registeret vil give politiet langt større mulighed for at sammenligne DNA-profiler af uidentificerede sporfund fra gernings-

steder m.v. med personidentificerede DNA-profiler. Hvis der ved denne sammenligning viser sig at være overensstemmelse, vil der hurtigt være skabt en forbindelse, der kan føre frem til gerningsmanden. Omvendt kan et uidentificeret sporfund fra f.eks. et offer i en voldtægtssag ved sammenligning med DNA-profilerne i registeret på forhånd udelukke personer, der ellers ville komme under mistanke. Politiets arbejde kan tidligt i forløbet målrettes, og ressourcerne anvendes på den mest hensigtsmæssige måde. Også hensynet til ofre og pårørende til ofre taler for, at opklaring af forbrydelser effektiviseres så vidt det overhovedet er muligt.

Et befolkningsdækkende register har muligvis også en præventiv effekt. Dels ved at potentielle forbrydere kan afstå fra at begå kriminalitet ud fra en vurdering af risikoen for opdagelse, hvis de i den forbindelse efterlader et biologisk spor. Dels ved at begåede forbrydelser i højere grad opklares, og forbrydere derved forhindres i at begå nye forbrydelser (serie-forbrydelser undgås).

Registeret kan således varetage væsentlige samfundsmæssige interesser, dels i at forebygge og opklare forbrydelser, dels i at undgå at uskyldige borgere bliver dømt. Det skal dog nævnes, at det i debatten har været nævnt, at et befolkningsdækkende register formentlig vil øge de handle måder, der sigter på at tilintetgøre DNA-spor. Der kan være tale om, at en voldtægtsforbryder tvinger offeret til at tage bad, eller at en indbrudstyv sætter ild til gerningsstedet.

5.2. Respekt for borgernes rettigheder

På den anden side kan oprettelsen af et befolkningsdækkende register, der entydigt kan identificere alle landets borgere ud fra biologisk materiale, muligvis udgøre en krænkelse af borgernes ret til privatliv på en måde, der er etisk uacceptabel. Et sådant register kan desuden siges at udgøre kimen til et overvågningssamfund, som bryder med grundlæggende principper i et demokratisk samfund som det danske, hvor staten i sin lovgivning og praksis altid bør afveje hensynet til den enkelte borgers frihed over for hensynet til statslig kontrol.

Legemlig frihed

DNA-profilerne i Det Centrale DNA-profil-register bygger på en ana-

lyse af biologisk materiale i form af en spytt- eller blodprøve udtaget fra en persons legeme. Denne registrering adskiller sig derved afgørende fra et befolkningsdækkende register som f.eks. CPR-registret, der består af data, som er tildelt hver enkelt borger. En etisk vurdering af muligheden for et befolkningsdækkende DNA-profil-register må derfor også omfatte spørgsmålet om politiets tilvejebringelse af disse biologiske prøver, idet man må gøre sig nogle overvejelser i forhold til karakteren af dette indgreb i den fysiske integritet, herunder intensiteten heraf og formålet hermed.

Respekten for borgernes rettigheder, herunder retten til selvbestemmelse over eget liv og legeme, medfører, at der skal foreligge ganske tungtvejende grunde, før offentlige myndigheder gives mulighed for at gennemtvunge fysiske indgreb overfor borgerne. Mange danskere har en principiel modvilje mod indgreb i kroppen uden personens eget ønske. Dette er baseret på opfattelsen af, at ethvert menneske har et grundlæggende ejerskab til sin egen krop og som udgangspunkt frihed til at disponere over den. Denne frihed kan alene begrænses i det omfang, friheden belaster andre mennesker. Der må antages at være en samfundsmæssig forståelse af dette samspil mellem mennesket og kroppen, som medfører, at der ikke gennem lovgivning og praksis må gøres indgreb i disse fundamentale principper, medmindre tungtvejende hensyn til andre mennesker taler herfor.

For mange borgere vil det antageligt være uproblematisk at afgive en spyttprøve med henblik på at blive registreret i et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Der kan dog være personer, der for eksempel af principielle grunde ikke ønsker dette. For disse personer kan det være et uantageligt indgreb i den personlige autonomi at gennemtvunge udtagelsen af den biologiske prøve. Dette kan bl.a. anses for en mistænkeliggørelse af lovlydige borgere, som vil stride mod grundlæggende demokratiske principper.

Retten til privatliv

Det har stået centralt i Det Etske Råds diskussioner, om oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register vil indebære en krænkelse af borgernes ret til privatliv på en måde, der er etisk uacceptabel. Hvad der nærmere skal forstås ved privatlivets fred, og hvorvidt der er tale om en grundlæggende etisk norm eller om en beskyttelsesværdig

interesse, der kan begrundes i en mere grundlæggende etisk norm, er der ikke enighed om blandt rådets medlemmer. En fælles opfattelse er dog, at de etiske hensyn, der i denne sammenhæng er på spil, er hensynet til privatlivets fred, autonomi, integritet og personlighed. Disse hensyn udtrykker den forestilling, at det enkelte menneske har krav på respekt som person.

En persons selv billede og mulighed for at fastholde dette er tæt knyttet til, hvilke personfølsomme oplysninger andre end personen selv råder over. Retten til selv at bestemme, hvad der hører under privatlivets fred, er meget vigtig for personens følelse af integritet og værdighed, og for personens mulighed for over for andre at vise det billede af sig selv, som er bedst i overensstemmelse med personens egen opfattelse af identiteten. Eller sagt med andre ord, det er en krænkelse af retten til privatliv, hvis uønskede, personfølsomme oplysninger bliver gjort offentlige. Det er en krænkelse af retten til privatliv, hvis man ikke selv har kontrol over, hvilke personfølsomme oplysninger, der indsamles og videregives. Det gør sig særligt gældende, hvis disse oplysninger er knyttet til identitetsdannelsen.

Men også hvis en person ikke selv føler det krænkende, at andre mennesker er i besiddelse af personfølsomme oplysninger, kan der være tale om en krænkelse af retten til privatliv. Et eksempel kunne være følgende scenarium: En patient ligger døende på hospitalet. Andre mennesker får adgang til stuen, hvor patienten befinder sig. De kigger på patienten. Måske overværer de, at personalet afklæder patienten. Patienten har måske ingen bevidsthed om dette og vil ikke vågne op af sin bevidstløshed og få kendskab til episoderne. Patienten kan derfor ikke selv føle sit privatliv krænkede. Ikke desto mindre vil ingen være i tvivl om, at der rent faktisk finder en sådan krænkelse af privatlivet sted. Nogle vil mene, at det samme kan gøre sig gældende, uanset om patienten er ved bevidsthed og ikke selv oplever situationen som krænkende. Hvis man skulle drage en parallel til spørgsmålet om privatlivskrænkelse i relation til registrering i et DNA-profil-register, kunne man altså have den opfattelse, at selv hvis en person ikke ser noget problem i at være registreret i et sådant register og måske endda gerne vil det, fordi det er i en god sags tjeneste, kan der alligevel være tale om en privatlivskrænkelse. Spørgsmålet er altså, om privathed i denne sammenhæng kan reduceres til at handle om selvbestemmelse.

Men muligvis er det en mindre krænkelse eller ikke nogen krænkelse overhovedet, hvis der er tale om oplysninger, der ikke er knyttet til identitetsdannelsen. Det gælder f.eks. CPR-nummeret, men det gælder også en DNA-profil, der nok er personlig, men ikke indeholder private oplysninger udover dem, der er nødvendige for identifikation. Blot det at blive registreret kan godt udgøre et brud på privatheden, hvis der til registreringen er knyttet personfølsomme oplysninger. Eksempler på dette er både DNA-profil-registeret og fingeraftryksregisteret i deres nuværende form, idet en registrering fortæller, at vedkommende har været sigtet eller dømt for en forbrydelse. Identifikation i sig selv kan også udgøre et brud på privatheden, idet der kan være knyttet oplysninger, der hører under privatsfæren til identifikationen, f.eks. oplysningen om at have været til stede på det konkrete sted. Der åbnes herved mulighed for overvågning og kontrol. For nogle ses dette som øget retssikkerhed – en mulighed for myndighederne til at skabe tryghed og sikkerhed i samfundet. For andre udgør en sådan mulighed kimen til et overvågningssamfund, hvor staten udstyres med lovlige midler til kontrol af borgernes liv og færden.

Samtidig ligger i disse etiske hensyn således en anerkendelse af den enkeltes sårbarhed og beskyttelsesbehov. Den efterfølgende opbevaring af de biologiske prøver kan rejse yderligere problemer i en privatlivssammenhæng. Af disse biologiske prøver kan udledes oplysninger, som har særdeles personfølsom karakter, og opbevaringen af det biologiske materiale har dermed potentiale til at udgøre et væsentligt brud på privatlivets fred. En krænkelse kan således ske, hvis der sker uautoriseret indtrængen i biobanken, og dermed et misbrug.

En krænkelse kan imidlertid også foreligge, uanset brugen af biobanken og registeret er sket med lovlige midler. Især inden for sundhedssektoren findes omfattende biobanker, som f.eks. PKU-registeret (se side 56). Nogle vil have den opfattelse, at politiets adgang til sådanne biobanker vil være en hensigtsmæssig udnyttelse af de eksisterende ressourcer i det danske samfund. Afgørende er at adgangen er lovlig og åbenlys for borgerne. Andre vil hævde, at har en person under ganske bestemte forudsætninger afgivet en biologisk prøve, kan der foreligge en krænkelse, hvis prøven herefter anvendes til andre formål – uanset dette er sket med lovlige midler. En sådan sammenblanding af

sundhed og efterforskning kan også være problematisk, hvis borgerne mister tilliden til sundhedsvæsenet og som konsekvens heraf ikke ønsker biologisk materiale efterfølgende opbevaret. Man kan således frygte, at nogle forældre fravælger f.eks. PKU-prøven, fordi de ikke ønsker barnets DNA opbevaret af sådanne grunde. Der peges i denne sammenhæng også på, at der i fremtiden kan ske ændringer i det politiske klima, og at garantier for, at politiet ikke fra lovgivers side udstyres med vidtgående beføjelser, ikke kan gives.

På den anden side kan det hævdes, at den efterfølgende opbevaring af de biologiske prøver – både i regi af DNA-profil-registeret og PKU-registeret – fremmer retssikkerheden, da analysen kan gentages, f.eks. hvis der bliver rejst tvivl om den første analyse. Analysemetoderne forbedrer sig utvivlsomt over tid, og det kan derfor også på senere tidspunkter sikres, at den oprindelige analyse var korrekt.

Overvejelser vedrørende proportionalitet

Både i den internationale og den danske regulering er princippet om proportionalitet et centralt omdrejningspunkt. I forhold til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention vil et væsentligt spørgsmål være, om udtagelse af en DNA-prøve og efterfølgende registrering af alle landets borgere er proportionalt i forhold til de forfulgte formål. Den danske strafferetspleje bygger ligeledes på et princip om proportionalitet, at indgreb i borgernes forhold skal retfærdiggøres af formålet med indgrebet. Det Ethiske Råd har på denne baggrund i sine overvejelser inddraget spørgsmålet, om et befolkningsdækkende DNA-profil-register kan forsvares ud fra en sådan proportionalitetsbetragtning. Denne vurdering skal foretages dels i forhold til den enkelte borger, som udsættes for indgrebet, dels i forhold til det samfundsmæssige gode. Udtagelse af en DNA-prøve er et relativt lille indgreb, og for de borgere, der ser positivt på DNA-registrering, vil det næppe udgøre et væsentligt spørgsmål. Modsat gælder for de borgere, der er imod, og afgivelse af en prøve ved magtanvendelse i sådanne tilfælde må anses for et væsentligt indgreb i vedkommendes frihed.

Med hensyn til de samfundsmæssige omkostninger og ressourcer, der skal anvendes til etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register, må omkostningerne antages at være ganske store, formentlig et milliardstort beløb. Indgrebets karakter over for borgerne og den

prioriterede anvendelse af de nødvendige ressourcer skal herefter afvejes over for indgrebs ”gevinst” i form af forbedrede efterforskningsmuligheder og mulige præventive effekt.

Det Ethiske Råd har også i sine overvejelser været inde på nogle vanskelige praktiske spørgsmål, der må løses. Som eksempler kan nævnes spørgsmål om EU-borgere, der arbejder her i landet, eller udlændinge, der som følge af Schengen-aftalen kan passere den danske grænse.

5.3. Afvejning af synspunkter – Det Ethiske Råds overvejelser

Et hovedsynspunkt er, at de fleste danskere må formodes gerne at ville bidrage til et register, som har et oplagt godt formål. Selve prøvetagningen er af en så lidt indgribende karakter, at det næppe giver mening at betegne den som integritetskrænkende.

I forbindelse med diskussionen af borgernes krav på respekt for deres privatliv, blev der blandt de medlemmer, som støtter dette hovedsynspunkt, bl.a. sat spørgsmålstejn ved det privatlivsbegreb, der synes at have udviklet sig i de vestlige samfund. Man kan overveje, om der er et for stærkt fokus på frihed for den enkelte og individualisme, frem for på borgerens forpligtelser og solidaritet med fællesskabet.

Man kan diskutere, om oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register vil være at begive sig ud på en glidebane i retning af flere og mere omfattende tiltag, der rummer risiko for privatlivskrænkelser. Medlemmerne mener imidlertid, at der ikke er belæg for denne frygt. Medlemmerne har tværtimod tillid til, at vi i Danmark vil kunne administrere oprettelsen og driften af et sådant register uden risiko for at tilsidesætte den høje grad af retssikkerhed, som er en central del af vort demokrati, og som der naturligt værnes om. Medlemmernes holdning er, at oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register under den rette, demokratiske kontrol vil give øget retssikkerhed. *Givet*, at der er tale om et profil-register, som alene kan anvendes til personidentifikation (og dermed ikke indeholder f.eks. følsomme helbredsoplysninger), og *givet*, at det er under tilsyn af en uafhængig offentlig myndighed, vil der være tilstrækkelig sikring af anvendelsen af registeret, således at der ikke reelt er nogen risiko for, at registeret vil bidrage til et overvågningssamfund, der kan true det danske demo-

krati. Tværtimod vil registeret kunne styrke retssikkerheden og retsbevidstheden og dermed demokratiet.

I øvrigt mener medlemmerne bag dette hovedsynspunkt, at et DNA-profil-register, der indeholder profiler over samtlige borgere, tillige vil virke demokratiserende ved, at det ikke vil være eller vil opleves stigmatiserende at være i registeret, således som det er tilfældet med det nuværende register, Det Centrale DNA-profil-register, hvor der alene er opført personer, der har været indblandet i kriminalitet af en vis grovhed. Dette stigmatiseringsproblem vil undgås, hvis alle borgere i Danmark er opført i samme register. Den tvivl om institutionaliseret racisme, der f.eks. har været rejst i forbindelse med det engelske politis registrering af forholdsmæssigt mange flere sorte end hvide britiske mænd (se side 31), vil således ikke være til stede, hvis der er tale om et befolkningsdækkende register.

Medlemmerne henholder sig til, at der er overbevisende, gode erfaringer for så vidt angår anvendelsen af DNA-profil-registre i kriminalitetsbekæmpelse og kriminalitetsforebyggelse. Både i Skotland og England har DNA-registre bedret resultaterne af opklaringsarbejdet og har medført en faldende kriminalitet

Den etiske afvejning af hensynet til det enkelte individs interesser over for hensynet til samfundets interesser falder med disse erfaringer in mente ud til fordel for samfundets interesser: Det kan ikke udgøre en større retssikkerhedskrænkelse at stå i registeret, end at fremtidige forbrydelser ikke bliver opklaret.

Et andet hovedsynspunkt er, at dannelsen af en DNA-profil på alle landets borgere og registrering i et befolkningsdækkende register administreret af politiet med mulighed for overvågning faktisk udgør en krænkelse af individets ret til beskyttelse af privatlivets fred. Der er ingen tvivl om, at Danmark skal leve op til Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8 om beskyttelse af privatlivets fred. En krænkelse af denne ret må kun finde sted, hvis indgrebet er nødvendigt i et demokratisk samfund. Inden for rammerne af denne konvention er der naturligvis plads til diskussion om, hvad vi som samfund anser for etisk legitime hensyn, der tillader en offentlig myndighed at indskrænke retten til respekt for privatlivet. Medlemmer bag

denne holdning har dog den opfattelse, at oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register ikke vil være acceptabelt set i lyset af menneskerettighedskonventionen. Flere af disse medlemmer mener i øvrigt, at det nuværende system, hvor en registreret person der er blevet frikendt ved dom, ikke kan kræve sin profil slettet fra DNA-registeret, er en krænkelse af privatlivets fred.

Disse medlemmer af rådet ser oprettelse af et DNA-profil-register, der omfatter samtlige borgere, som udtryk for en etisk set problematisk tendens til at nedprioritere borgernes ret til respekt for privatlivets fred, så snart der synes at være nye teknologiske muligheder, der effektiviserer eksisterende procedurer. Dette kan være en glidebane: Der vil under henvisning til teknologiers nye muligheder for effektivisering blive indført foranstaltninger, som i sig selv er etisk acceptable, men som samtidigt legitimerer helt nye og måske ikke tilsvarende acceptable foranstaltninger, idet argumentet om teknologiernes effektiviseringspotentiale kan bære mere end det oprindeligt tiltænkte. Oprettelse af et DNA-profil-register, der indeholder samtlige borgere, vurderes som et eksempel på en glidebane, hvor det ikke er borgerne, men teknologien der bestemmer, hvordan samfundet indrettes. Medlemmerne bag dette hovedsynspunkt ønsker ikke en situation, hvor potentielt privatlivsoverskridende teknologier iværksættes på et mangelfuldt grundlag og med en for stor grad af tilfældighed i beslutningsprocessen. Medlemmerne finder det følgelig nødvendigt med en politisk og folkelig debat om, hvorledes vi som samfund ønsker privatlivsbegrebet udfyldt.

De medlemmer af Det Ethiske Råd, som støtter dette hovedsynspunkt, finder, at der ikke er tilstrækkeligt bevis for, at effektiviteten af et befolkningsdækkende DNA-profil-register med hensyn til kriminalitetsbekæmpelse og -forebyggelse samt identifikation i civil ret er af et sådant omfang, at det kan berettiggende den krænkelse, som DNA-testning af hele befolkningen udgør. Borgerne i Danmark er i forvejen gennemregistrerede, og et register med samtlige borgeres DNA-profiler giver yderligere mulighed for intensiv overvågning. Der kan heller ikke være tvivl om, at risikoen for misbrug af registerets oplysninger alt andet lige vil være større, jo flere personer der er optaget i dette. Et befolkningsdækkende register vil svække retssikkerheden for alle borgere i Danmark, og etablering heraf skal derfor nøje afvejes mod et

sådant registers muligheder for at bidrage til en mere effektiv kriminalitetsbekæmpelse.

Medlemmerne finder det i øjeblikket langt fra godt gjort, at et befolkningsdækkende register er nødvendigt. Medlemmerne bag dette hovedsynspunkt finder, at den eksisterende lov om Det Centrale DNA-profil-register allerede er liberal og giver store muligheder for den strafferetlige efterforskning. Denne lov blev senest revideret i 2005, hvor blandt andet kredsen af personer, der kan optages i registeret, blev udvidet betragteligt. Udvidelsen har fundet sted uden særlig offentlig debat om de etiske problemstillinger, der rejser sig i tilknytning til øget registrering af borgerne, herunder af mange uskyldige personer. Dette skal muligvis ses i lyset af tidens skærpede opmærksomhed på terrorbekæmpelse, der synes at have gjort det lettere for myndighederne at gennemføre lovgivning, der under et mildere politisk klima helt naturligt ville fordrer debat om principperne for demokratisk retspleje. I den strafferetlige efterforskning har myndighederne således allerede rige muligheder for at indhente biologisk materiale til DNA-analyse.

I civilt regi viser erfaringerne fra flodbølgen i Asien, at DNA-baseret identifikation af ofre for masseulykker finder sted i et så begrænset omfang, at dette under ingen omstændigheder kan legitimere oprettelse af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Flere medlemmer mener i øvrigt, at det principielt er forkert at sammenkoble humaniseringsargumenter og strafferetlig efterforskning til hinanden, idet en sådan sammenkobling flytter fokus fra registerets primære formål.

Efter medlemmernes overbevisning er der således slet ikke proportionalitet mellem indgrebets potentielle integritetskrænkelse og effekten af et register med samtlige borgers DNA-profiler. Medlemmerne henviser i øvrigt til, at "House of Commons Committee on Science and Technology" i marts 2005 har iværksat en undersøgelse af det engelske DNA-profil-register, netop med henblik på at få en vurdering af værdien af registeret. Spørgsmålet, der skal undersøges, er, om værdien af registeret reelt er så stor, at det kan retfærdiggøre de privatlivskrænkelser, som følger af politiets tilladelse til i meget vid udstrækning at tage prøver med henblik på DNA-testning.

Et tredje hovedsynspunkt er, at et befolkningsdækkende DNA-profil-register kan være et skridt på vejen til et overvågningssamfund, som giver myndighederne mulighed for en kontrol af borgerne, som må anses for uacceptabel i et samfund som det danske, der er præget af relativt få forbrydelser. Disse medlemmer anser imidlertid det nuværende DNA-profil-register som et vigtigt led i politiets muligheder for at opklare forbrydelser, og medlemmerne bag dette hovedsynspunkt ser derfor gerne, at registeret udbygges i forhold til de nuværende rammer. Medlemmerne går bl.a. ind for, at alle, der kommer i kontakt med politiet i forbindelse med en mistanke om en begået lovovertrædelse, skal have foretaget et mundskrab og registreres i DNA-profil-registeret. Efter disse medlemmers opfattelse bør profilen også blive i registeret i længere tid end det er tilfældet i dag. Denne ordning lægger sig således tæt op af den engelske model.

Et synspunkt bag denne holdning er, at når ny teknologi på denne måde kan anvendes til et formål, som tilgodeser både samfundet, uskyldige borgere og ofre samt deres pårørende, skal de etiske grunde til at undlade at benytte teknologien være tungtvejende. Sådanne tungtvejende grunde foreligger ikke, når der alene er tale om registrering af de borgere, som selv har pådraget sig myndighedernes opmærksomhed i forbindelse med begåede lovovertrædelser.

Andre synspunkter

Oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register kan indebære tvungen DNA-testning af borgerne. En frivillig registrering vil ikke have den fulde ønskede effekt, idet det må anses for overvejende sandsynligt, at personer, der har noget at skjule, afviser at lade sig registrere. Alle rådets medlemmer på tværs af ovennævnte hovedsynspunkter lægger afgørende vægt på, at tvungen DNA-testning kan udgøre en alvorlig trussel mod den i almindelighed høje følelse af retssikkerhed. Tvungen testning af alle vil være en krænkelse af centrale etiske principper i det danske samfund, herunder respekt for individets autonomi og integritet. Og det vil indebære et radikalt brud med en demokratisk opfattelse af, hvilke indgreb staten må påføre sine borgere. Tvungen testning rejser spørgsmålet, om borgerens krop ikke længere tilhører borgeren, men staten. Og det rejser spørgsmålet, hvor grænsen i givet fald så går for statens ret til at bestemme over borgerens krop. Er man dømt for en alvorlig forbrydelse, kan DNA-

testning være et acceptabelt indgreb i den enkeltes kropslige frihed set i forhold til ønsket om et samfund med en effektiv kriminalitetsbekæmpelse. Oprettelse af et befolkningsdækkende DNA-profil-register må til gengæld afvises som etisk uacceptabel, hvis dette indebærer tvungen testning af alle borgere.

En del af rådets medlemmer udtrykker bekymring over, at det biologiske materiale, der ligger til grund for DNA-profilen, som praksis er i dag, opbevares og dermed udgør en biobank, der giver mulighed for at udvinde meget personfølsomme oplysninger. Etablering af et DNA-profil-register med tilhørende biobank over hele befolkningen udgør på denne baggrund en forøget risiko for privatlivskrænkelser og udvikling af et overvågningssamfund, hvis mulige kontrol over borgerne må frygtes. Det er disse medlemmers holdning, at de fordele, der er ved opbevaring af prøverne, ikke opvejer den lange række af velkendte, etiske problemer i relation til beskyttelse af individet, som vil blive konsekvensen af at etablere en bank med biologisk materiale fra alle borgere. Nogle medlemmer peger på, at de samme betænkeligheder gør sig gældende i forbindelse med PKU-registeret.

KAPITEL 6

Det Etske råds anbefalinger

Det Etske Råd har i det følgende forholdt sig til spørgsmålet om etablering af et befolkningsdækkende register, indeholdende DNA-profiler. Rådet har ved sin stillingtagen lagt til grund, at det drejer sig om et register, som oprettes og anvendes i politiets regi, og at registerets primære funktioner vil være af politimæssig karakter, nemlig efterforskning af forbrydelser og identifikation af ofre for forbrydelser og katastrofer. Rådet har også lagt til grund, at der er tale om et register, som alene kan bruges til personidentifikation, idet det ikke indeholder personfølsomme oplysninger om f.eks. race og sygdomsdispositioner.

Efter at have afvejet argumenterne for og imod oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register, er nogle af Det Etske Råds medlemmer nået til den konklusion, at de vil anbefale oprettelse af et sådant register. For andre medlemmer har denne afvejning ført til den modsatte konklusion. Det betyder imidlertid ikke, at ethvert medlem tilslutter sig ethvert argument, der anføres som begrundelse for den aktuelle anbefaling. Der er tale om en afvejning af argumenter mere end om en fuldkommen tilslutning til et sæt af argumenter og en tilsvarende fuldkommen afvisning af det sæt af argumenter, der fører til den modsatte konklusion.

Alle medlemmer af rådet lægger vægt på, at samfundets ressourcer til kriminalitetsbekæmpelse bruges så effektivt som muligt. Desuden konstaterer rådet, at der ikke foreligger et velbegrundet skøn over de økonomiske ressourcer, som skal anvendes, hvis et befolkningsdækkende DNA-profil-register skal etableres og drives. På den baggrund finder rådet, at der – såfremt man ønsker at gå videre med tankerne om etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register – bør fremskaffes et sådant velbegrundet skøn, ligesom der bør gennem-

føres en sammenligning med effektiviteten ved yderligere økonomisk investering i andre typer af kriminalitetsbekæmpelse.

Ingen medlemmer af Det Ethiske Råd går ind for, at en eventuel udvidelse af det nuværende DNA-profil-register indebærer tvungen DNA-testning af borgere, der ikke på nogen måde er indblandet i kriminalitet.

Nogle medlemmer af Det Ethiske Råd (Klemens Kappel, Anette Roepstorff Nissen og Anne-Marie Skov) går ind for oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Medlemmerne erkender dog – på baggrund af medlemmernes modstand mod anvendelse af tvang – at DNA-profil-registeret ikke kan være fuldstændig befolkningsdækkende.

Disse medlemmer lægger et eller flere af følgende argumenter til grund:

at det ikke vil være stigmatiserende at stå i registeret, fordi det dækker hele den del af befolkningen, der har ønsket at lade sig registrere,
at oprettelsen af et befolkningsdækkende register vil have oplagte fordele for både kriminalitetsbekæmpelse og -forebyggelse,
at det vil fremme retssikkerheden og retsbevidstheden i befolkningen,
at det tillige vil være tryghedsskabende i kraft af dets anvendelighed i civilt regi, og
at den biologiske prøve kan indhentes på en skånsom måde, der ikke kan betegnes som integritetskrænkende.

Under disse forudsætninger mener medlemmerne, at registeret ikke vil give anledning til krænkelse af borgernes ret til beskyttelse af deres privatliv på en måde, der er etisk uacceptabel. Disse medlemmer mener, at de fordele, samfundet vil have af et sådant register, vil opveje de byrder, der herved pålægges borgerne.

Andre medlemmer af Det Ethiske Råd (Peder Agger, Jon Andersen, Elisabeth Dons Christensen, Karen Gausland, Ole J. Hartling, Thomas G. Jensen, Morten Kvist, Kathrine Lilleør, Kit Louise Strand, Anne Skare Nielsen og Peter Øhrstrøm) er imod oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register.

Disse medlemmer lægger et eller flere af følgende argumenter til grund:

at etableringen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register er eller kan opleves som en krænkelse af retten til respekt for privatlivets fred og en forringelse af borgernes retssikkerhed,

at en krænkelse af denne ret kun må finde sted, hvis indgrebet i et demokratisk samfund er nødvendigt og står i et proportionalt forhold til den forventede gevinst,

at der ikke er tilstrækkelig dokumentation for, at effektiviteten af et befolkningsdækkende DNA-profil-register for så vidt angår kriminalitetsbekæmpelse og -forebyggelse samt identifikation i civilt regi er af et sådant omfang, at det kan berettige den krænkelse, som DNA-testning af hele befolkningen kunne udgøre,

at et befolkningsdækkende DNA-profil-register åbner mulighed for samfundsmæssig kontrol, som vil kunne misbruges,

at etableringen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register meget vel kunne blive det første skridt, der baner vejen for yderligere tiltag i retning af at nedprioritere borgernes privatliv til fordel for nye teknologiske muligheder med effektiviseringspotentialer, og

at der ikke er evidens for proportionalitet mellem de ressourcer, der skal anvendes til et befolkningsdækkende register, og de fordele et sådant register vil have.

Nogle af disse medlemmer (Jon Andersen, Ole J. Hartling, Niels Jørgen Langkilde og Peter Øhrstrøm) mener i øvrigt, at det nuværende register er for vidtgående, og at dette bør begrænses på samme måde som i de øvrige nordiske lande, hvor det kun er dømte personer, der er opført i registeret. Et medlem (Niels Jørgen Langkilde) mener dog, at der skal være mulighed for på frivillig basis at lade sig registrere.

Et af medlemmerne (Thomas G. Jensen) mener at det nuværende register er udtryk for et velafbalanceret standpunkt mellem ønsket om en effektiv strafferetlig efterforskning og respekt for borgernes rettigheder.

Nogle medlemmer (Peder Agger, Klavs Birkholm, Elisabeth Dons Christensen, Karen Gausland, Morten Kvist, Kathrine Lilleør og Kit Louise Strand) anbefaler, at den eksisterende mulighed for registre-

ring i Det Centrale DNA-profil-register udvides på visse punkter.

Medlemmerne bag dette synspunkt er af den opfattelse, at brug af DNA-profil-registre i efterforskningen er et vigtigt redskab, at de muligheder, ny teknologi kan give i en god sags tjeneste, også skal udnyttes, og at udvidelsen af det nuværende register vil have oplagte fordele for både kriminalitetsbekæmpelse og -forebyggelse.

Disse medlemmer ønsker primært udvidelser i lighed med det engelske system, hvorefter alle, der mistænkes for en lovovertrædelse, som kan medføre fængselsstraf, skal afgive en DNA-prøve med henblik på registrering. Derudover skal det være muligt for alle at lade sig registrere. Dette vil efter medlemmernes overbevisning fremme retssikkerheden og retsbevidstheden i befolkningen.

De biologiske prøver

Uanset hvilken holdning de enkelte medlemmer af rådet har til et befolkningsdækkende DNA-profil-register, er **flere medlemmer** (Klavs Birkholm, Ole J. Hartling, Anette Roepstorff Nissen, Kit Louise Strand og Peter Øhrstrøm) imod, at de bagvedliggende biologiske prøver efterfølgende opbevares. To medlemmer (Jon Andersen og Niels Jørgen Langkilde) er ikke imod opbevaringen i forhold til det nuværende register, men ønsker dog at påpege betænkelighederne ved, at der sker en ophobning af biologiske prøver, hvis der etableres befolkningsdækkende registre.

Disse medlemmer mener, at opbevaringen kan bryde med et princip om at oplysninger, som indhentes, skal være formålsbestemt, at der kan være risiko for, at materialet bruges til andre formål, at der kan være risiko for uautoriseret indtrængen i biobanken og misbrug, og at usikkerheden herom kan forringe retssikkerheden.

Især hvis registeret udvides, er disse medlemmer betænkelige ved den omfattende biobank, der vil rumme biologiske prøver på en stor del af den danske befolkning.

Bilag 1

LOV nr. 434 af 31/05/2000

Lov om oprettelse af et centralt dna-profilregister

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

§ 1. Efter reglerne i denne lov oprettes et centralt dna -profilregister, der kan tjene som internt arbejdsregister for politiet i forbindelse med identifikation af personer. Registeret opbevares og føres af Rigspolitichefen.

Stk. 2. Registeret består af en persondel indeholdende personidentificerede dna-profiler og en spordel indeholdende ikkepersonidentificerede dna-profiler, jf. § 2.

Stk. 3. Registeret består af et manuelt register og et edb-register.

§ 2. I registeret må kun optages oplysninger, der er af politimæssig betydning i forbindelse med personidentifikation.

Stk. 2. Registeret må indeholde følgende oplysninger:

1) I registerets persondel må optages dna-profiler af personer, som er eller har været sigtet for overtrædelse af straffelovens kapitel 12 og 13, § 119, § 123, §§ 180 eller 181, § 183, stk. 1 eller 2, § 183 a, § 184, stk. 1, § 210, §§ 216-225, § 232, § 237, §§ 245 eller 246, § 252, §§ 260 eller 261, § 276, jf. § 286, eller § 288, såfremt dna-analysen er udført i den pågældende sag på grundlag af biologisk materiale udtaget efter reglerne i retsplejelovens kapitel 72.

2) I registerets spordel må optages ikkepersonidentificerede dna-profiler af biologisk materiale, der er fundet på gerningssteder eller på effekter, personer eller steder med tilknytning til en forbrydelse.

Stk. 3. Registeret må ud over de i stk. 2 nævnte oplysninger kun indeholde oplysninger af betydning for registerets praktiske anvendelse og førelse.

§ 3. Oplysninger i registerets persondel skal straks slettes, når

- 1) sigtelse er opgivet som grundløs,
- 2) der er forløbet 10 år fra frifindelse, afgørelse om påtaleopgivelse eller tiltalefrafald uden vilkår,
- 3) den registrerede person er fyldt 70 år,
- 4) oplysningerne er tilvejebragt på grundlag af et legemsindgreb, som retten nægter at godkende,
- 5) oplysningerne er tilvejebragt på grundlag af et legemsindgreb, som retten eller politiet selv efterfølgende finder uhjemlet, eller
- 6) andre særlige grunde undtagelsesvis taler herfor.

Stk. 2. Oplysninger om en registreret person skal slettes senest 2 år efter den pågældendes død.

Stk. 3. Sletning af oplysninger i registerets persondel kan undlades i de i stk. 1, nr. 2 og 3, nævnte tilfælde, hvis det efter en konkret vurdering undtagelsesvis findes nødvendigt at opretholde registreringen.

§ 4. Oplysninger i registerets spordel skal slettes, når

- 1) sporfundet er personidentificeret,
- 2) oplysningerne ikke længere er af politimæssig betydning eller
- 3) andre særlige grunde undtagelsesvis taler herfor.

§ 5. Der kan til brug for identifikation af personer videregives oplysninger fra registeret til

- 1) politiet, anklagemyndigheden og Justitsministeriet,
- 2) udenlandske domstole samt politi- og anklagemyndigheder til brug for offentlige straffesager, såfremt det i det enkelte tilfælde

findes ubetænkeligt,

- 3) Københavns Universitet, Retsgenetisk Afdeling, såfremt det er nødvendigt i forbindelse med behandlingen af en straffesag, og
- 4) Folketingets Ombudsmand.

Stk. 2. Herudover må videregivelse af oplysninger fra registeret ikke finde sted, jf. dog § 6.

§ 6. Ved personlig henvendelse til politiet kan en registreret person få mundtlig underretning om de oplysninger, der er registreret om vedkommende selv.

§ 7. Justitsministeren fastsætter nærmere bestemmelser for registerets anvendelse og førelse.

§ 8. Loven træder i kraft den 1. juli 2000.

§ 9. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft med de afvigelser, som de særlige færøske eller grønlandske forhold tilsiger.

Givet på Christiansborg Slot, den 31. maj 2000

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

Margrethe R.

/Frank Jensen

Bilag 2

LOV nr. 369 af 24/05/2005

Lov om ændring af lov om oprettelse af et centralt dna-profilregister og retsplejeloven

(Udvidelse af dna-profil-registerets persondel, indikationskrav ved legemsundersøgelse m.v.)

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning,
gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

§ 1

I lov nr. 434 af 31. maj 2000 om oprettelse af et centralt dna-profilregister foretages følgende ændringer:

1. Lovens *titel* affattes således:

»Lov om Det Centrale Dna-profil-register«.

2. § 1 affattes således:

»§ 1. Efter reglerne i denne lov opbevarer og fører Rigspolitechefen Det Centrale Dna-profil-register, der tjener som internt arbejdsregister for politiet i forbindelse med identifikation af personer.

Stk. 2. Registeret inddeles i en persondel og en spordel, jf. § 2.

Stk. 3. Registeret består af et manuelt register og et edb-register.«

3. § 2, *stk. 2*, affattes således:

»*Stk. 2.* Registeret må indeholde følgende oplysninger:

1) I registerets persondel må optages dna-profiler af personer, som er eller har været sigtet for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, eller for en overtrædelse af straffelovens § 235, stk. 2, hvis dna-analysen er udført i den pågældende sag på grundlag af biologisk materiale udtaget efter reglerne i retsplejelovens kapitel 72.

2) I registerets spordel må optages dna-profiler af biologisk materiale, der er fundet på gerningssteder eller på effekter, personer eller steder med tilknytning til en forbrydelse.«

3 I § 3, *stk. 1*, ophæves *nr. 2*, og i *nr. 3*, der bliver *nr. 2*, ændres »70 år« til: »80 år«.

Nr. 3-6 bliver herefter *nr. 2-5*.

5. I § 3, *stk. 3*, udgår »og 3«.

6. I § 4 indsættes som *stk. 2*:

»*Stk. 2*. Sletning kan undlades i det i *stk. 1*, *nr. 1*, nævnte tilfælde, hvis den identificerede person ikke er eller har været sigtet for den pågældende forbrydelse og vedkommende meddeler samtykke til fortsat registrering.«

§ 2

I lov om rettens pleje, jf. lovebekendtgørelse nr. 961 af 21. september 2004, som ændret ved § 2 i lov nr. 1436 af 22. december 2004, foretages følgende ændringer:

1. I § 792, *stk. 1*, *nr. 2*, indsættes efter »udtagelse af«: »snyt- eller«.

2. § 792 *b*, *stk. 1*, affattes således:

»Uden for de tilfælde, der er nævnt i § 792 *a*, *stk. 1*, *nr. 2*, og *stk. 2*, kan optagelse af fingeraftryk og personfotografi samt udtagelse af snyt- eller blodprøve med henblik på senere identifikation endvidere foretages, hvis den pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, eller for en overtrædelse af straffelovens § 235, *stk. 2*.«

3. I § 792 *c*, *stk. 1*, indsættes efter »udtagelse af«: »snyt- eller«.

4. I § 792 e, stk. 3, indsættes som 3. pkt.:
»Spytprøve i medfør af § 792 b, stk. 1, kan udtages uden medvirken af en læge.«

§ 3

Stk. 1. Loven træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende.
Stk. 2. §§ 1-4 i lov om Det Centrale Dna-profil-register som affattet henholdsvis ændret ved denne lovs § 1 finder også anvendelse på dna-profiler, der er tilvejebragt før lovens ikrafttræden.

§ 4

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske eller grønlandske forhold tilsiger.

Givet på Kongeskibet Dannebrog, Rønne, den 24. maj 2005

Under Vor Kongelige Hånd og Segl
MARGRETHE R.

/Lene Espersen

Bilag 3

Retsplejelovens kapitel 72

LBK nr. 910 af 27/09/2005

Legemsindgreb

§ 792. Som led i efterforskningen kan der efter reglerne i dette kapitel foretages legemsindgreb mod sigtede og andre ved

- 1) besigtigelse af legemets ydre, optagelse af fotografier, aftryk og lignende af legemets ydre samt visitation af det tøj, som den pågældende er iført (legemsbesigtigelse), og
- 2) nærmere undersøgelse af legemet, herunder af dets hulrum, udtagelse af spyt- eller blodprøver eller andre tilsvarende prøver, røntgenundersøgelse og lignende (legemsundersøgelse).

Stk. 2. Legemsindgreb mod anholdte personer kan tillige foretages efter § 758, stk. 1.

§ 792 a. Legemsbesigtigelse af en sigtet må kun foretages, såfremt

- 1) den pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der er undergivet offentlig påtale, og
- 2) indgrebet må antages at være af væsentlig betydning for efterforskningen.

Stk. 2. Legemsundersøgelse af en sigtet må kun foretages, såfremt

- 1) der er begrundet mistanke om, at den pågældende har gjort sig skyldig i en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, eller i en overtrædelse af straffelovens § 249, 1. led og
- 2) indgrebet må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen.

§ 792 b. Uden for de tilfælde, der er nævnt i § 792 a, stk. 1, nr. 2, og stk. 2, kan optagelse af fingeraftryk og personfotoграфи samt udtagelse af sput- eller blodprøve med henblik på senere identifikation endvidere foretages, hvis den pågældende med rimelig grund er mistænkt for en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, eller for en overtrædelse af straffelovens § 235, stk. 2.

Stk. 2. Uden for de tilfælde, der er nævnt i § 792 a, stk. 2, nr. 1, kan udtagelse af blodprøver foretages, såfremt der er begrundet mistanke om, at den pågældende har gjort sig skyldig i en lovovertrædelse, i hvis gerningsindhold indtagelse af spiritus eller euforiserende stoffer er et led.

§ 792 c. Afgørelse om legemsbesigtigelse af en sigtet og legemsundersøgelse af en sigtet i form af nærmere undersøgelse af legemets ydre, sikring af prøver herfra og udtagelse af sput- eller blodprøver træffes af politiet.

Stk. 2. Afgørelse om andre legemsundersøgelser af en sigtet træffes af retten ved kendelse, jf. dog stk. 5. I kendelsen anføres de konkrete omstændigheder i sagen, hvorpå det støttes, at betingelserne for indgrebet er opfyldt. Kendelsen kan til enhver tid omgøres.

Stk. 3. Såfremt indgrebets øjemed ville forspildes, hvis retskendelse skulle afventes, kan politiet træffe beslutning om at foretage indgrebet. I så fald skal politiet snarest muligt og senest inden 24 timer forelægge sagen for retten, der ved kendelse afgør, om indgrebet kan godkendes. Dette gælder dog ikke, såfremt der efter indgrebet meddeles skriftligt samtykke hertil.

Stk. 4. Inden retten træffer afgørelse efter stk. 2 eller stk. 3, 2. pkt., skal der være givet den, mod hvem indgrebet retter sig, adgang til at udtale sig. Offentlig forsvarer beskikkes, når sigtede begærer det. Sigtede skal vejledes om adgangen til forsvarerbeskikkelse.

Stk. 5. Såfremt den sigtede meddeler skriftligt samtykke til, at indgrebet foretages, kan beslutning om de former for legemsundersøgelse, der er nævnt i stk. 2, også træffes af politiet. Er der beskikket en for-

svarer for sigtede, kræves tillige samtykke fra forsvareren.

§ 792 d. Legemsindgreb over for en person, der ikke er sigtet, er ikke omfattet af reglerne i dette kapitel, såfremt den pågældende meddeler samtykke til indgrebet. Samtykket skal så vidt muligt være skriftligt. I øvrigt må legemsindgreb over for en person, der ikke er sigtet, kun foretages efter reglerne i stk. 2 og 4.

Stk. 2. Legemsbesigtigelse, der ikke kræver afklædning, herunder optagelse af fotografier, aftryk og lignende af legemet og visitation af tøj, kan foretages over for en person, der ikke er sigtet, såfremt

- 1) efterforskningen vedrører en lovovertrædelse, der efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, og
- 2) indgrebet må antages at være af afgørende betydning for efterforskningen.

Stk. 3. Afgørelse om legemsbesigtigelse efter stk. 2 træffes af retten ved kendelse. Bestemmelserne i § 792 c, stk. 2, 2. og 3. pkt., samt stk. 3 og stk. 4, 1. pkt., finder tilsvarende anvendelse. I stedet for direkte gennemtvangelse kan de i § 178 nævnte tvangsmidler anvendes til gennemførelse af legemsbesigtigelsen.

Stk. 4. Under efterforskning på gerningsstedet i umiddelbar tilknytning til udøvelsen af en alvorlig voldsforbrydelse eller fremsættelse af trussel herom samt i andre efterforskningssituationer, hvor der er begrundet mistanke om, at nogen tilstedeværende på sin person skjuler våben, kan politiet foretage visitation af tøjet hos alle personer, der træffes på stedet, med henblik på at finde våben.

§ 792 e. Legemsindgreb må ikke foretages, såfremt det efter indgrebets formål, sagens betydning og den krænkelse og det ubehag, som indgrebet må antages at forvolde, ville være et uforholdsmæssigt indgreb.

Stk. 2. Legemsindgreb skal foretages så skånsomt, som omstændighederne tillader. Det skal herved bl.a. så vidt muligt iagttages, at et indgreb, der ellers kan føles krænkende for blufærdigheden, kun foretages af personer af samme køn som den undersøgte eller af sund-

hedspersonale. Kræver et sådant indgreb afklædning, må det så vidt muligt kun overværes af personer af samme køn som den undersøgte eller af sundhedspersonale.

Stk. 3. Legemsundersøgelse, jf. § 792, stk. 1, nr. 2, må kun foretages under medvirken af en læge. Lægen tager stilling til, om indgrebets gennemførelse under hensyn til den hermed forbundne smerte og risiko samt den undersøgte persons tilstand er lægeligt forsvarlig. Snytprøve i medfør af § 792 b, stk. 1, kan udtages uden medvirken af en læge.

§ 792 f. Politiet må ikke opbevare personfotografier med henblik på senere identifikation af personer, der ikke har været sigtet, eller som er frifundet, eller mod hvem påtale er opgivet.

Stk. 2. Politiet må ikke opbevare andet materiale og andre oplysninger, der er tilvejebragt ved legemsindgreb, og som vedrører personer, der ikke har været sigtet.

Stk. 3. Oplysninger og materiale, der er tilvejebragt ved indgreb, som retten nægter at godkende i medfør af § 792 c, stk. 3, 2. pkt., eller som retten i medfør af § 746, stk. 1, finder uhjemlede, skal straks tilintetgøres.

Litteratur

Betænkning om legemsindgreb under efterforskning. Betænkning nr. 1104, 1987, afgivet af Justitsministeriets strafferetsplejeudvalg.

Blume, Peter og Hartlev, Mette. Registrering af dna-profiler. I: *Ugeskrift for Retsvæsen*, litterær afdeling, nr. 1, 9. januar 1999, s. 1-6.

DNA-registrering av hele befolkningen. Rapport fra Bioteknologinemdass møde i Oslo den 13. juni 2005.

Etablering af et DNA-profil-register – med henblik på behandling af straffesager. Rapport afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, København 1996.

L 107. *Forslag til lov om oprettelse af et centralt DNA-profil-register.* FT 1999-2000 Tillæg A, sp. 3043 ff., fremsat 2. december 1999.

L 14. *Forslag til lov om ændring af lov om oprettelse af et centralt DNA-profil-register og retsplejeloven.* FT 2004, 2. samling, Tillæg A, s. 484 ff., fremsat 23. februar 2005.

Garde, Peter. Den ikke-dømte i DNA-registret. I: Olsen, Birgitte Kofod og Jørgensen, Rikke Frank (red): *Overvågning eller omsorg – privatlivets grænser.* Forlaget Thomson, Gad Jura, 2005, s. 102-114.

Grundlag for anvendelse af PKU-biobanken på Statens Serum Institut som nationalforsknings-ressource. Statens Serum Institut, 2004.

Hartlev, Mette. The Concept of Privacy: An Analysis of the EU Directive on the Protection of Personal Data. I: Beyleveld, D., Townsend, D., Rouillé-Mirza, S., Wright, J. (eds.): *The Data Protection Directive*

and Medical Research Across Europe. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd. 2004.

Hartlev, Mette. DNA-registrering i forbindelse med behandling af straffesager – nogle databeskyttelsesretlige synspunkter. I: Vestergaard, Jørn og Balvig, Flemming (red.): *Med lov... Retsvidenskabelige betragtninger*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1998, s. 101-120.

Hartlev, Mette. Retten til privatliv – et begreb med uklare konturer. I: Blume, Peter og Ketcher, Kirsten (red): *Ret og skønsomhed i en overgangstid*. Festskrift til Agnete Weis Bentzon, København 1998, s. 220-238.

Hartlev, Mette. *Fortrolighed i sundhedsretten – et patientretligt perspektiv*. Forlaget Thomson, 2005.

Hartlev, Mette. DNA-forslag på kant med menneskerettighederne. I: *Lov og Ret*, juni 1998, s. 4-7.

Genetiska Fingeravtryck. DS 2004:35. Stockholm, 2004.

Goslin, Anna. Will DNA profiling fuel prejudice? I: *New Scientist*. 9. april 2005, s. 12-13.

Lov om DNA-register til bruk i strafferettspleien. NOU 2005:19. Oslo 2005.

Nielsen, Gorm Toftegaard. *Straffesagens gang*. Christian Ejlers' Forlag, 2004.

Persondataloven. Datatilsynet, juli 2000.

Rapport vedrørende opbevaring, destruktions m.v. af biologisk materiale i straffesager. Rapport fra arbejdsgruppe nedsat af Rigsadvokaten, april 2005.

Staley, Kristina. *The Police National DNA Database: Balancing Crime Detection, Human Rights and Privacy*. A Report by GeneWatch UK, januar 2005.

Willumsen, Hanne. *Folkeregistrering – 75 år i 1999*. Indenrigsministeriet, 1999.

Your DNA in their hands. I: *New Scientist*. 9. april 2005, s. 2.

Det Etske Råds medlemmer

Ole J. Hartling, formand, overlæge, dr.med.
Klavs Birkholm, programvært
Morten Kvist, pastor
Elisabeth Dons Christensen, biskop
Anette Roepstorff Nissen, næstformand, uddannelsesleder
Peter Øhrstrøm, professor, dr. scient.
Kit Louise Strand, grafisk designer
Peder Agger, professor, cand.scient.
Anne Skare Nielsen, direktør, cand.scient.pol.
Kathrine Lilleør, sognepræst, cand.theol.
Karen Gausland, afdelingsleder, cand.jur.
Thomas G. Jensen, professor, dr.med.
Jon Andersen, kommitteret, cand.jur.
Niels Jørgen Langkilde, koncerninformationschef
Anne-Marie Skov, kommunikationsdirektør
Klemens Kappel, lektor, Ph.d.
NN, vacant

Det Etske Råd er et uafhængigt råd, der blev nedsat i 1987. Det Etske Råd rådgiver Folketing og sundhedsmyndigheder samt skaber debat om bio- og genteknologier, der berører mennesker, natur, miljø og fødevarer.

Rådet består af 17 medlemmer, som udpeges på følgende måde; Ni medlemmer udpeges af Folketingets Udvalg vedrørende Det Etske Råd. Fire medlemmer udpeges af indenrigs- og sundhedsministeren. Ét medlem udpeges af henholdsvis miljøministeren, ministeren for fødevarer, landbrug og fiskeri, ministeren for videnskab, teknologi og udvikling samt af økonomi- og erhvervsministeren.

Et DNA-profil-register, som omfatter alle borgere i Danmark?

Det Etiske Råd behandler i denne redegørelse de etiske aspekter, der knytter sig til spørgsmålet om en eventuel etablering af et befolkningsdækkende DNA-profil-register. Et register, der oprettes og anvendes i politiets regi til efterforskning af forbrydelser og identifikation af ofre for forbrydelser og katastrofer.

Et befolkningsdækkende DNA-profil-register ville være et register, der indeholder DNA-profiler af samtlige borgere.

Det er i debatten fremført, at et sådant register kan effektivisere den strafferetlige efterforskning af forbrydelser, så flere alvorlige forbrydelser bliver opklaret. Det kan måske have en kriminalitetsforebyggende virkning. Og registeret kan antageligt give bedre muligheder for at identificere ofre for ulykker og katastrofer.

Men vil det også fordre, at alle danskere bliver tvunget til at afgive en DNA-prøve? Vil det indebære en krænkelse af borgernes ret til privatliv? Og vil det på længere sigt svække borgernes retssikkerhed, fordi oprettelsen af et befolkningsdækkende DNA-profil-register blot vil være begyndelsen på en lang række tiltag, der giver politiet øgede beføjelser til overvågning og kontrol?

Hvordan bliver udfaldet, når man vejer hensynet til det enkelte individs interesser over for hensynet til samfundets interesser?

Er det – eller er det ikke – etisk acceptabelt at oprette et befolkningsdækkende DNA-profil-register?

Det Etiske Råd ønsker med denne redegørelse at følge op på denne diskussion.

DET ETISKE RÅD

Ravnsborggade 2-4 · 2200 København N

www.etiskraad.dk · info@etiskraad.dk

ISBN 87-91112-61-3